

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju

Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Ines Carević

Odnos kvalitete prijateljstva i mračne trijade

Diplomski rad

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Diplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Odnos kvalitete prijateljstva i mračne trijade

Diplomski rad

Student/ica:

Ines Carević

Mentor/ica:

Doc. dr. sc. Marina Vidaković

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ines Carević**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Odnos kvalitete prijateljstva i mračne trijade** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. ožujak 2019.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
ABSTRACT	2
1. UVOD.....	3
1.1. PRIJATELJSTVO	3
1.1.1. Definicija prijateljstva	3
1.1.2. Kvaliteta prijateljstva.....	4
1.1.3. Prijateljstvo u mlađoj odrasloj dobi	8
1.1.4. Rod kao odrednica prijateljstva	9
1.2. MRAČNA TRIJADA	12
1.2.1. Definicija mračne ličnosti	12
1.2.2. Narcizam	12
1.2.3. Psihopatija	14
1.2.4. Makijavelizam.....	16
1.2.5. Kratka usporedba osobina mračne trijade	17
1.2.6. Mračna trijada i prijateljstvo	18
1.3. EMOCIONALNA MANIPULACIJA	20
1.3.1. Definicija emocionalne manipulacije	20
1.3.2. Emocionalna manipulacija, prijateljstvo i mračna trijada.....	21
1.4. POLAZIŠTE ISTRAŽIVANJA	23
2. CILJ, PROBLEMI, HIPOTEZE.....	24
2.1. CILJ.....	24
2.2. PROBLEMI.....	24
2.3. HIPOTEZE.....	24
3. METODA.....	25
3.1. MJERNI INSTRUMENTI	25
3.1.1. Sociodemografski podaci sudionika	25
3.1.2. McGillov upitnik prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva (MFQ – FF; Mendelson i Aboud, 1999).....	26
3.1.3. Kratka skala Mračne trijade (SD3; Jones i Paulhus, 2012; Kraljević, 2014).....	26
3.1.4. Modificirana skala emocionalne manipulacije (EMS; Austin i sur., 2007; Opat, 2017).....	27

3.1.5.	<i>Skala prisnosti prijateljstva</i> (Sharabany, 1994; Lacković-Grgin i Valčić, 2002)	27
3.2.	SUDIONICI.....	28
3.3.	POSTUPAK	29
4.	REZULTATI	29
	Provjera faktorske strukture i pouzdanosti <i>McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva</i> (Mendelson i Aboud, 1999)	29
	Deskriptivni parametri korištenih mjera i njihova međusobna povezanost.....	31
	Standardna regresijska analiza	36
5.	DISKUSIJA.....	38
	Završna razmatranja	44
6.	ZAKLJUČAK.....	48
5.	LITERATURA	49

SAŽETAK

Kvaliteta prijateljskog odnosa se može izražavati kroz određena podržavajuća ponašanja odnosno kroz funkcije prijateljstva. Za osobe mlađeg odraslog uzrasta ispunjenje socioemocionalnih potreba, između ostalog, omogućuju istorodni prijatelji. U svrhu boljeg razumijevanja kvalitete prijateljskog odnosa u istorodnim dijadama, cilj istraživanja je bio ispitati doprinos osobina mračne trijade (narcizam, psihopatija i makijavelizam) i faceta emocionalne manipulacije (sklonost emocionalnoj manipulaciji, slabe emocionalne vještine i prikrivanje emocija) u objašnjenju kvalitete prijateljstva. Korišteni su sljedeći instrumenti: *McGillov upitnik prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva*, *Kratka skala Mračne trijade*, *Modificirana skala emocionalne manipulacije* te *Skala prisnosti u prijateljstvu*. Dodatni cilj bio je validirati *McGillov upitnik prijateljstva* na našem uzorku. Sudjelovalo je 276 žena i 106 muškaraca mlađe odrasle dobi. Provedenim faktorskim analizama na *McGillovom upitniku prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* nije potvrđena pretpostavljena struktura od šest faktora, već je dobiven jedan faktor koji označava kvalitetu prijateljskog odnosa. Također, *McGillov upitnik prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* ima visoku pouzdanost te je značajno pozitivno povezan sa *Skalom prisnosti u prijateljstvu*, što ide u prilog konvergentnoj valjanosti upitnika. Nalazi istraživanja, između ostalog, pokazuju da žene imaju kvalitetnija prijateljstva, dok muškarci imaju više rezultate na osobinama mračne trijade. Na facetama emocionalne manipulacije nisu utvrđene rodne razlike. Na poduzorku žena rezultati korelacijskih analiza pokazuju da su s kvalitetom prijateljstva značajno i negativno povezani makijavelizam i psihopatija, te da je psihopatija značajan negativan prediktor kvalitete prijateljstva. Žene s izraženijim osobinama makijavelizma i psihopatije imaju prijateljstva lošije kvalitete. Sklonost emocionalnoj manipulaciji je značajno i pozitivno povezana s narcizmom i psihopatijom, što znači da su žene s izraženijim osobinama narcizma i psihopatije sklonije emocionalnoj manipulaciji. Na poduzorku muškaraca rezultati korelacijskih analiza pokazuju da je s kvalitetom prijateljstva značajno i pozitivno povezan narcizam, te da je narcizam značajan pozitivan prediktor kvalitete prijateljstva. Muškarci s izraženijom osobinom narcizma imaju kvalitetnija prijateljstva.

KLJUČNE RIJEČI: kvaliteta prijateljstva, funkcije prijateljstva, istorodna prijateljstva, mračna trijada, emocionalna manipulacija

THE RELATIONSHIP BETWEEN FRIENDSHIP QUALITY AND THE DARK TRIAD

ABSTRACT

Friendship quality can be expressed through certain supportive behaviors i.e. through friendship functions. For young adults, same-sex friends, among others, can fulfill socioemotional needs. In order to better understand the quality of friendship in the same-sex dyads, the aim was to investigate contribution of the Dark triad traits (narcissism, psychopathy and Machiavellism) and the facets of emotional manipulation (emotional manipulation tendency, poor emotional skills and emotional concealment) in prediction of friendship quality. *McGill Friendship Questionnaire – Friendship Quality*, *Short Dark Triad Scale*, *Emotional Manipulation Scale* and *Intimacy in Friendship Scale* were used. Additional aim was to validate *McGill Friendship Questionnaire* on our sample. 276 young adult women and 106 young adult men participated. By using factor analysis presumed structure of six factors of the *McGill Friendship Questionnaire – Friendship Quality* wasn't confirmed, but one factor that signifies quality of friendship was. Also, *McGill Friendship Questionnaire – Friendship Quality* is highly reliable and it is significantly correlated to the *Intimacy in Friendship Scale*, which supports convergent validity of the scale. Research findings show that women have better quality friendships, while men score higher on the Dark triad measure. There were no gender differences in emotional manipulations facets. In the female subgroup, correlation analysis' results show that friendship quality is significantly and negatively correlated to Machiavellism and psychopathy, and that psychopathy is a significant negative predictor of friendship quality. Women higher on Machiavellism and psychopathy have friendships of lower quality. Emotional manipulation tendency is significantly and positively correlated to narcissism and psychopathy, which means that women higher on narcissism and psychopathy are more inclined to use emotional manipulation. In the male subgroup, correlation analysis' results show that friendship quality is significantly and positively correlated to narcissism, and that narcissism is a significant positive predictor of friendship quality. Men higher on narcissism have better quality friendships.

KEY WORDS: friendship quality, friendship functions, same-sex friendships, the Dark Triad, emotional manipulation

1. UVOD

1.1. PRIJATELJSTVO

1.1.1. Definicija prijateljstva

Ljudi formiraju razne bliske i trajne veze s drugima, između oatalog i prijateljske veze (Seyfarth i Cheney, 2012). Prema Klarin (2000) *prijateljstvo* se može opisati kao uzajaman odnos kada se dvije osobe privlače te se taj odnos sastoji od recipročne interakcije koja omogućuje da se, u različitim stupnjevima, zadovolje potrebe za druženjem i intimnošću. Slično, neki autori (Demir i Özdemir, 2009; Demir i Orthel, 2011) prijateljski odnos opisuju kao dobrovoljnu međuzavisnost dviju osoba koja može u različitim stupnjevima uključivati drugarstvo, intimnost, naklonost i obostranu pomoć. Nangle, Erdley, Newman, Mason i Carpenter (2003) prijateljstvo definiraju kao konstrukt koji se odnosi na uključivanje u blisku, obostrano prihvaćenu, dijadnu vezu. Ono što je svim tim definicijama zajedničko je da je prijateljska veza uzajaman odnos iz kojeg pojedinci dobivaju neke koristi.

Prijateljski odnosi su razvojno značajni kroz cijeli životni vijek. Prijatelji podržavaju kognitivni i socioemocionalni razvoj od djetinjstva do stare dobi, na taj način njegujući samopoštovanje i općenito blagostanje osobe (Hartup i Stevens, 1997). Odnosno, veze s prijateljima i vršnjacima su važne za psihosocijalni razvoj i prilagodbu pojedinca (Mendelson, Aboud i Lanthier, 1994). Prijatelj ima bitnu ulogu u davanju podrške tijekom svakodnevnih aktivnosti, osobito u stresnim situacijama (Klarin, Proroković i Šimić Šašić, 2010). Prijateljski odnos pruža mnoge adaptivne prednosti, poput stjecanja partnera i resursa, pružanja pomoći pri odgoju djece i podršku u situacijama potencijalnih konflikata (DeScioli i Kurzban, 2009), ali i koristi poput emocionalne sigurnosti, pozitivne slike o sebi, socijalne kompetencije, zadovoljenje potrebe za intimnošću i usvajanje prosocijalnog ponašanja (Simel, Špoljarić i Buljubašić Kuzmanović, 2010).

Osim što pružaju razne koristi, prijatelji ispunjavaju i razne funkcije. Naime, prijatelj može biti model ponašanja, oslonac, drug, savjetnik, slušalac, "referentna točka", saveznik i kritičar. Općenito se može reći da su za mnoge ljude prijatelji izvor pomoći, utjehe, emocionalnog dijeljenja i zabave. Ukratko, prijateljski odnosi omogućuju kontekst prihvaćanja, pripadanja i pomoći (Buote i sur., 2007).

Prijateljstvo je izbor, i za razliku od drugih veza u životu pojedinca (npr., obitelj, poslovni kolege), prijatelji su uvijek neobavezni (Allgood, 2008). Pravo prijateljstvo nije samo posljedica situacije (npr., dvoje ljudi koji radi zajedno), već je neovisno o kontekstu i uključuje spontano iskazivanje naklonosti (Adams i Plaut, 2003). No, i djeca i odrasli formiraju i održavaju prijateljske odnose jer im prijatelj pruža kontekst za zadovoljavanje spomenutih socijalnih i instrumentalnih potreba (npr., sigurnost, zabava), te za upravljanje salijentnim emocionalnim stanjima (poput izazivanja ugone i smanjenja boli) (Ladd, Kochenderfer i Coleman, 1996). Za mlađe odrasle osobe, osobito studente, izvor ispunjenja raznih socioemocionalnih potreba mogu biti istorodna prijateljstva (Carbery i Buhrmester, 1998). Osim što se ljudi mogu razlikovati po broju prijatelja koje imaju (kvantiteta odnosa), razlikuju se i po karakteristikama odnosa (intimnost, odanost, pružanje pomoći i sl.) koje vrednuju, što jednim imenom nazivamo kvaliteta odnosa. S obzirom da prijateljski odnosi mogu varirati u kvaliteti, taj konstrukt će biti objašnjen u sljedećem poglavlju.

1.1.2. Kvaliteta prijateljstva

Kvaliteta prijateljstva je termin kojim se opisuje kvaliteta interakcija koje održavaju prijateljski odnos (Berndt i Perry, 1986), te se odnosi se na određene dimenzije ili socijalne zalihe, poput drugarstva, pomoći, odanosti, validacije slike o sebi i sl. (Hartup, 1996). Iako istraživači često ispituju i broj bliskih prijatelja koje osoba ima, kvantiteta ne govori mnogo o pojedinčevom iskustvu u prijateljskom odnosu. Iz tog razloga, bitno je razlikovati stupanj bliskosti u prijateljstvu te ispitivati općenitu kvalitetu prijateljskog odnosa (Demir, Orthel-Clark, Özdemir i Özdemir, 2015). Kvaliteta prijateljstva može varirati ovisno o stupnju bliskosti u prijateljskom odnosu. Na primjer, najbolji prijatelji (odnosno jako blizak odnos) imaju kvalitetnije odnose od dobrih prijatelja (nešto manje blizak odnos) (Mendelson i Kay, 2003). Dakle, prijateljstvo se može opisati kao kvalitativna veza, gdje pojedinci traže i zadovoljavaju određene socijalne potrebe (Demir i Özdemir, 2009; Demir i Orthel, 2011).

Kao i svaki drugi odnos, prijateljstvo varira u kvaliteti (Mendelson i Aboud, 2014). Prema Berndt-u (2002) kvalitetna prijateljstva su uvijek karakterizirana visokim razinama pozitivnih obilježja (npr., intimnost, odanost, prosocijalno ponašanje), dok su razine negativnih obilježja (npr., konflikti, rivalstvo) niske. Prema Baron-Cohen i Wheelwright-u (2003) osobe koje izvještavaju o kvalitetnim prijateljstvima s drugima imaju bliske,

empatičke, podržavajuće i brižne prijateljske odnose koje jako cijene. S obzirom na dob, osobe ističu različita obilježja odnosa (Berndt, 2002; Bukowski, Hoza i Boivin, 1994).

Kvalitetu prijateljstva je teško procjenjivati u ponašajnim terminima. Grubi kriterij za takvu procjenu mogu biti trajanje prijateljstva, recipročne nasuprot nerecipročnim nominacijama i vrste prijateljstava (razlikovanje između najboljih prijatelja, dobrih prijatelja, "ležernih" (eng. *casual*) prijatelja i poznanika, odnosno osoba koje nisu prijatelji) (Mendelson i Aboud, 2014).

No, Mendelson i Aboud (1999) su smatrali da je moguće ispitati određene aspekte kvalitete prijateljskog odnosa pomoću okvira koji je zasnovan na funkcijama prijateljstva (Furman i Buhrmester, 1985). Pregledavajući teorijsku pozadinu različitih mjernih instrumenata o prijateljskom odnosu, Mendelson i Aboud (1999) su došli do zaključka da se većina skala temeljila ili na specifičnim ponašanjima (Bukowski i sur., 1994; Parker i Asher, 1993; Sharabany, 1994) ili na motivima ponašanja (Wright, 1978). Na primjer, na skali Sharabany-ja (1994) procjenjuje se osam dimenzija intimnosti koje se dijele s najboljim prijateljem (otvorenost i spontanost, osjećajnost i znanje, privrženost, isključivost, davanje i dijeljenje, nametanje i uzimanje, zajedničke aktivnosti, te povjerenje i odanost), dok Wright (1978) smatra da pojedinac na interakciju s prijateljem gleda kao na nagrađujuću jer prijatelj pruža nekoliko vrijednosti (korist, samoafirmaciju, ego podršku ili stimulaciju). Mendelson i Aboud (1999) su smatrali da funkcionalna perspektiva zahvaća šire područje, daje više informacija o zrelim vezama te da omogućava razvoj mjere koja bi se mogla primjeniti na različite dobne skupine.

Prema tom funkcionalnom pristupu (Roberta Weiss, 1974; prema Furman i Buhrmester, 1985) pojedinac traži određene socijalne zalihe ili tipove socijalne podrške u odnosu s drugim osobama, a to su: a) privrženost (ljubav, sigurnost, samootkrivanje), b) pouzdan savez (dugotrajna i pouzdana veza, koja ne mora nužno biti emocionalna), c) uzdizanje vrijednosti osobe (afirmacija kompetentnosti i vrijednosti osobe), d) socijalna integracija (druženje i dijeljenje iskustava), e) savjetovanje (materijalna pomoć i savjeti) i f) prilika za njegovanjem (vođenje brige o drugoj osobi). Stoga, prema funkcionalnom pristupu kvaliteti prijateljskog odnosa, prijatelj je izvor određenih socijalnih, emocionalnih i instrumentalnih resursa koje osoba stalno traži (Parker i Asher, 1989; prema Mendelson i Aboud, 1999).

Funkcije prijateljstva je moguće usporediti s podržavajućim ponašanjima u socijalnoj podršci. Naime, socijalna podrška se odnosi na pružanje psiholoških i materijalnih resursa od strane okoline, namijenjenih da pomognu pojedincu za lakše

suočavanje sa stresom. Mogu se razlikovati tri vrste takve podrške: instrumentalna, informacijska i emocionalna (Cohen, 2004). Slično, prema funkcionalnom pristupu kvaliteti prijateljstva prijatelj nudi različite socijalne, emocionalne i instrumentalne resurse kako bi pojedinac postigao određene ciljeve i uspješno se suočavao sa stresom. Dakle, može se reći da se specifični aspekti kvalitete prijateljskog odnosa mogu izraziti kroz funkcije prijateljstva (Mendelson i Aboud, 1999), odnosno kroz različita podržavajuća ponašanja koje prijatelj nudi. Na primjer, instrumentalnu podršku (Cohen, 2004) možemo usporediti sa savjetovanjem odnosno pružanjem materijalne pomoći i savjeta (Weiss, 1974; prema Furman i Buhrmester, 1985).

Istraživanje Mendelson i Aboud-a (1999) potaknuto je radovima o kvaliteti prijateljstva na uzorku djece i mlađih adolescenata (Aboud i Mendelson, 1996; Mendelson i sur., 1994), te im je cilj bio razviti mjeru sa sličnim modelom prijateljstva koja bi vrijedila i za starije adolescente i mlađi odrasli uzrast. Autori su pretpostavili da, ispitujući funkcije prijateljstva, mogu bolje istraživati zrele veze te da je moguće taj model proširiti i na druge dobne skupine. Nakon što su pregledali postojeće upitnike prijateljstva (npr., Bukowski i sur., 1994; Furman i Buhrmester, 1985) te preuzeli ili prilagodili neke čestice, Mendelson i Aboud (1999) su konstruirali upitnik u kojem su identificirali šest relevantnih i konceptualno različitih funkcija. Tih šest funkcija će redom biti objašnjeno u sljedećem paragrafu.

Stimulirajuće prijateljstvo (eng. *Stimulating companionship*) se odnosi na druženje i bavljenje zanimljivim i uzbudljivim stvarima (Mendelson i Aboud, 1999). Ova funkcija bitna je za prijatelje svih dobnih raspona (Mendelson i Aboud, 2014), te je zato mjerena i u drugim skalama (Bukowski i sur., 1994; Furman i Buhrmester, 1985; Parker i Asher, 1993; Sharabany, 1994). *Pomoć* (eng. *Help*) se opisuje usmjeravanjem, savjetovanjem, asistiranjem, pružanjem informacija i drugih načina pomoći od strane prijatelja, kako bi pojedinac ostvario određeni cilj odnosno potrebu (Mendelson i Aboud, 2014). Pomoć ne mora biti recipročno uzvraćena (Jones, 1991), te je instrumentalni aspekt razlikuje od ostalih aspekata podrške, kao što su emocionalna sigurnost i samovalidacija. Na nekim mjerama je ispitivana zasebnim subskalama (npr., Bukowski i sur., 1994; Parker i Asher, 1993), a u nekima je kombinirana s podrškom (Sharabany, 1994). *Intimnost* (eng. *Intimacy*) se odnosi na osjetljivost za potrebe i stanja drugog, pružanje konteksta koji omogućava otvoreno i iskreno izražavanje osobnih misli i osjećaja, te spremnost da se otvoreno i iskreno samootkrivaju osobne informacije. Mnoge mjere imaju zasebnu subskalnu koja mjeri intimnost (npr., Furman i Buhrmester; 1985), dok kod nekih ta

subskala ne postoji (Wright i Scanlon, 1991). Također, kod subskale osjećajnost i znanje u originalnoj verziji *Skale prisnosti u prijateljstvu* (Sharabany, 1994) naglašava se poznavanje osjećaja i misli prijatelja bez da prijatelj eksplicitno podjeli te osjećaje i misli s pojedincem. *Pouzdan savez* (eng. *Reliable Alliance*) se može opisati kao mogućnost da pojedinac računa na odanost i dostupnost prijatelja. Prema Selman-u (1980; prema Mendelson i Aboud, 2014) upravo ova funkcija razlikuje prijatelja koji će prekinuti odnos ako dođe do bilo kakvog konflikta od dugotrajnog prijateljstva koje će sve izdržati. Ispituje se u istoimenoj skali Bukowskog i sur. (1994), u subskali konflikta i izdaje u originalnom *Upitniku kvalitete prijateljstva* (Parker i Asher, 1993), i u subskali povjerenja i odanosti u *Skali prisnosti u prijateljstvu* (Sharabany, 1994). *Samovalidacija* (eng. *Self-validation*) se pak odnosi na to da se prijatelja percipira kao ohrabrujućeg, spremnog saslušati i na ostale načine spremnog održati sliku pojedinca kao kompetentne i vrijedne osobe. Drugim riječima, prijatelj pomaže pojedincu da održi pozitivnu sliku o sebi. To se često postiže kroz socijalnu usporedbu te potvrđivanje pojedinčevih uvjerenja i atributa (Mendelson i Aboud, 2014). Samovalidacija je usporediva s subskalom privrženosti u *Skali prisnosti u prijateljstvu* (Sharabany, 1994) te podrškom egu i samoafirmaciji u *The Acquaintance Description Form – F2* (Wright, 1997). Na kraju, *emocionalna sigurnost* (eng. *Emotional Security*) se definira kao dobivanje utjehe i povjerenja od strane prijatelja u novim i prijetećim situacijama (Mendelson i Aboud, 2014). Iako se emocionalna podrška koju prijatelj pruža smatra bitnom, jedino je Wright (1997) ispituje u subskali zvanoj sigurnost (gdje se prijatelja procjenjuje kao sigurnog i neprijetećeg jer neće izdati povjerenje ili odati slabosti pojedinca).

Za razliku od svih drugih upitnika, mjera Mendelsova i Aboud-a (1999) se odnosila isključivo na funkcije za koje pojedinac percipira da njegov prijatelj ispunjava. Dakle, ono što ovu mjeru razlikuje od ostalih je njena funkcionalna orijentacija i konzistentno procjenjivanje prijatelja iz perspektive pojedinca. Također, funkcije su međusobno različite te mogu razlikovati različite vrste prijatelja. Osobe za koje se smatra da su najbolji prijatelji bi trebale ispunjavati većinu, ako ne i sve, navedene funkcije (Mendelson i Aboud, 2014). Za pojedince koji su procjenjivali svog bliskog prijatelja ili prijateljicu visoko na funkcijama prijateljstva, veća je vjerojatnost bila da i sebe percipiraju kompetentnima u bliskoj prijateljskoj vezi, ali ne i u domenama drugih veza ili u domeni globalnog samopoštovanja (Mendelson i Aboud, 2014). Osim što su žene općenito imale više rezultate na mjerama kvalitete prijateljstva (Lyons i Aitken, 2010; Baron-Cohen i

Wheelwright, 2003), rezultati žena i na specifičnim funkcijama prijateljstva Mendelsova i Aboud-a (1999) bili su viši od rezultata muškaraca (Morry i Kito, 2009).

Prijateljski odnos je kvalitetniji što prijateljstvo duže traje (Chan i Cheng, 2004). Specifičnije, što se duže osobu smatra najboljim prijateljem, prijatelj bolje ispunjava sve funkcije prijateljstva (Mendelson i Aboud, 2014). Odnosno, teme, aktivnosti i komunikacija postaju drugačiji tijekom vremena (Chan i Cheng, 2004). Interakcija se kreće od površnih do intimnih razina, te kvantiteta ponašanja postaje manje bitna, dok kvaliteta bitno raste (Hays, 1985).

Većina istraživanja u ovom području se usmjerava na ranije životne faze (djetinjstvo i adolescenciju) (npr. Asher i Parker, 1993; Bukowski i sur., 1994; Furman i Buhrmester, 1985; Klarin i sur., 2010). Razlog zašto je bitno istražiti prijateljski odnos u svim razvojnim fazama je to što se kvaliteta prijateljstva može razlikovati s obzirom na dob. Naime, nisu sve karakteristike kvalitete prijateljstva jednako bitne u svim životnim dobima (Bukowski i sur., 1994; Bigelow i La Gaipa, 1975). Na primjer, mlađoj djeci su bitnije ponašajne karakteristike prijateljskog odnosa (poput zajedničkih interesa i prosocijalnog ponašanja), dok su adolescentima bitnije psihološke kvalitete (poput validacije slike o sebi, intimnosti i emocionalne podrške) (Berndt, 2002; Bukowski i sur., 1994). Budući da su u ovom istraživanju sudjelovali sudionici mlađeg odraslog uzrasta, u narednom poglavlju opisat će se prijateljstvo u mlađoj odrasloj dobi.

1.1.3. Prijateljstvo u mlađoj odrasloj dobi

Prijateljstvo je jako cijenjena veza za ljude mlađe odrasle dobi. Implicitna pretpostavka da prijateljstvo igra bitnu ulogu u dobrobiti i životu mladih ljudi, pokazala se točnom i u istraživanjima (Demir i sur., 2015). S godinama se u istorodnom bliskom prijateljstvu događa prijelaz od egocentričnih (npr. prijatelj koji se s nama igra i pruža nam pomoć) do sociocentričnih očekivanja (npr. prijatelj koji je odan i kojem možemo vjerovati o vlastitim problemima) (Bigelow i La Gaipa, 1975). Drugim riječima, opada očekivanje da prijatelj služi zabavi, a povećava se očekivanje da prijatelj bude koristan (Reisman i Shorr, 1987).

Pri istraživanju dobnih razlika u prijateljskim odnosima često su se ispitivali kvantitativni aspekti odnosa (poput broja prijatelja ili čestine kontakta s njima) (Fischer i Oliner, 1983). Gledajući rodne razlike u kvantitativnom aspektu prijateljstva među mladim nevjenčanim ljudima one su minimalne. Muškarci i žene se većinom nalaze u istoj ulozi

(uglavom su studenti) pa je vjerojatnost za formiranje prijateljskih veza jednaka (Caldwell i Peplau, 1982). Također, na prijateljstva studenata ne utječu drugi bliski odnosi, kao što se to događa u drugim fazama života (npr., većina nema svoju obitelj) (Koh, Mendelson i Rhee, 2003). Weiss i Lowenthal (1975; prema Tesch, 1983) su pronašli lagani porast broja prijatelja, ali i smanjenje kontakta s prijateljima između završetka srednje škole i sklapanja braka.

Što se tiče kvalitativnih karakteristika prijateljstva, zajednička aktivnost je karakteristika na kojoj se prijateljstvo temelji od ranog djetinjstva (Tesch, 1983), kroz srednju školu (Sharabany, Gershoni i Hofman, 1981), te fakultet (Wright, 1969) i odraslu životnu dob (Reisman i Schorr, 1978). Osim što su u predadolescenciji stečene karakteristike odanosti i obostranog pružanja pomoći (Bigelow, 1977), intimnost kao karakteristika odnosa dobiva na važnosti kroz adolescenciju (Tesch, 1983). Iako se prijateljski odnos razvija kroz cijeli životni vijek, zrela prijateljstva (definirana povjerenjem, odanosti i intimnosti) počinju u adolescenciji te se od tada nastavljaju razvijati (Reisman i Shorr, 1978). Elementi prijateljskog odnosa kao što su sličnost, moć i prihvaćanje mogu izgubiti na važnosti tijekom odrasle dobi (Tesch, 1983). Također, samcima su prijatelji preferirane osobe za druženje i za povjeravanje, dok se osobe u vezi ili braku manje oslanjaju na prijatelje za ispunjenje socijalnih potreba, osobito muškarci (Carbery i Buhrmester, 1998).

Prijateljski odnos se najčešće razvija među osobama sličnih karakteristika, uključujući po rodu. Unatoč percipiranoj sličnosti među istorodnim i mješovitim prijateljstvima, istorodna prijateljstva su vjerojatno češća nego mješovita, kako u adolescenciji tako i u odrasloj dobi (Tesch, 1983). Nadalje će biti opisan rod kao prva odrednica prijateljskog odnosa.

1.1.4. Rod kao odrednica prijateljstva

Mnoga istraživanja pokazuju da se muška i ženska istorodna prijateljstva razlikuju. U istraživanju na mlađem odraslom uzorku (Caldwell i Peplau, 1982) dobiveno je da se muškarci i žene ne razlikuju u kvantitativnim aspektima prijateljskog odnosa. Nema razlika u broju prijatelja, vremena provedenog s prijateljima, pa čak niti u vrijednosti koju pridaju bliskim prijateljstvima. I jedni i drugi preferiraju provoditi vrijeme s manjim brojem bliskih prijatelja, a ne s većom grupom manje bliskih ljudi. Može se zaključiti da glavne razlike u muškim i ženskim istorodnim prijateljskim odnosima leže zapravo u prirodi

njihove međusobne interakcije. Ukratko, kod žena je naglasak na emocionalnom dijeljenju i razgovoru, dok je kod muškaraca naglasak na aktivnostima koje rade zajedno.

Dosadašnja istraživanja su pokazala da djevojke imaju kvalitetnije prijateljske odnose s manje konflikta (Demir i Orthel, 2011), da prijateljstvo opisuju u terminima bliskosti i emocionalne privrženosti (Klarin i sur., 2010), i da imaju čvršća prijateljstva te zajedno pokušavaju rješavati probleme (Aukett, Ritchie i Mill, 1988). Također, žene svoju bliskost i ljubav prema prijateljicama iskazuju na ekspresivniji način, poput fizičkog grljenja, verbalno govoreći o osjećajima i tomu slično. Muškarci, s druge strane, to čine na manje ekspresivne načine, kao što je sudjelovanje u nekim zajedničkim aktivnostima (Caldwell i Peplau, 1982). Može se reći da su prijateljski odnosi muškaraca instrumentalni, ali ne i ekspresivni, dok su prijateljski odnosi žena nisu samo ekspresivni, već su i instrumentalni (Wright i Scanlon, 1991). Isto tako, neka istraživanja pokazuju da su ženska prijateljstva bogatija od muških, da su više ispunjavajuća te da djeluju terapijski (zbog razgovora i podrške) (Elkins i Peterson, 1993).

Za muškarce je manje vjerojatno da će se povjeriti muškom prijatelju, da će otvoreno razgovarati o osjećajima (te se na taj način prikazati vulnerabilni), naglašavati obostrano razumijevanje i odgovornost prema prijateljstvu, da će otvoreno pokazati privrženost prema prijatelju ili raspravljati o osobnim problemima. Veća je vjerojatnost da će izvještavati da su vrijeme proveli radeći zajedničku aktivnost, nego razgovarajući (Williams, 1985). Ako razgovaraju, njihovi razgovori su fokusirani na pričanje o aktivnostima i interesima koji su im zajednički, a ne o problemima i osjećajima. Dakle, iako i muškarci i žene smatraju da im je intimnost bitna te jednako vjerojatno procjenjuju prijatelje bliskima, možda imaju različite standarde za procjenjivanje intimnosti prijateljskog odnosa (Caldwell i Peplau, 1982). Osim toga, mladići se antagonistički ponašaju, odnosno njihove interakcije su kompetitivne i agresivne, te to utječe na odnose s drugima (Ladd i sur., 1996).

Još jedna razlika između muških i ženskih prijateljstava su različita očekivanja koja muškarci i žene imaju o svom prijatelju i prijateljskom odnosu (Demir i Orthel, 2011; Hall, 2011). Prema Hall-u (2011) žene u većoj mjeri očekuju iskazivanje bliskosti i više samootkrivanja od strane prijateljice, simetričnost u odnosu što se tiče odanosti i predanosti odnosu, te iskazivanje više povjerenja. S druge strane, na karakteristikama koje uključuju prihod, status i fizički izgled muškarci su imali veća očekivanja za svoje muške prijatelje. No, s obzirom da su to periferne karakteristike prijateljskog odnosa, nedostatak tih karakteristika vjerojatno neće naštetiti prijateljstvu dvojice muškaraca. Može se

zaključiti da se muškarci i žene minimalno razlikuju u ukupnom očekivanju, a veće razlike postoje u određenim tipovima očekivanja (Hall, 2011).

Osim već poznatog objašnjena da su muškarci vjerojatno manje sposobni ostvariti bliske i intimne prijateljske odnose, postoje još neka. To su manja socijalna poželjnost iskazivanja bliskosti među muškarcima zbog stereotipa vezanih uz mušku rodnu ulogu (Bank i Hansford, 2000), i strah da ih se ne percipira homoseksualnima (McGill, 1985; prema Klarin i sur., 2010). Tradicionalne rodne uloge bitno djeluju na to da su muškarci manje ekspresivni, a više instrumentalni. Kako ne bi bili izrugivani te kako ne bi narušili tipične rodne uloge, oni se češće emocionalno suzdržavaju (Bank i Hansford, 2000). Drugim riječima, kako bi se identificirali s muškom rodnom ulogom, motivirani su odvojiti se od onog što se smatra "tipično femininim", te zbog toga, odbijaju vrste interakcije s prijateljem koje bi značile da su vulnerabilni (Williams, 1985). Posljedica takvog sudržavanja jest teže iskazivanje emocija i bliskosti (Bank i Hansford, 2000).

Istraživanja o prijateljskim odnosima su dala uzorak rodni razlika koji je robustan. To ostavlja dojam da među prijateljstvima muškaraca odnosno žena postoji uniformnost, što, naravno, nije slučaj. Wright (1988) smatra da su rodne razlike u prijateljskim vezama prenaplašene. Razloga takvom mišljenju je mnogo: tendencija interpretacije statističkih razlika u dihotomnim terminima (odnosno izvještavanje o rodnim razlikama za varijable koje se samo relativno razlikuju, a zapravo su generalno karakteristične i za muška i za ženska prijateljstva), definiranje važnosti razlika u terminima implikacija na svakodnevno ponašanje i iskustva, zanemarivanje varijabiliteta unutar grupe i zanemarivanje implikacije roda kao subjektivne varijable (odnosno kao varijable osjetljive na nesigurnost interpretacije) (Wright, 1988).

Također, način na koji istraživači izvještavaju o rodnim razlikama doprinosi preuveličavanju važnosti ovih razlika. Na primjer, čine naslove privačnima, ali pretjeranima (Wright, 1988), poput *Blabbermouths and Clams: Sex Differences in Self-Disclosure in Same-Sex and Cross-Sex Friendship Dyads* (Hacker, 1981). Na kraju, preuveličavanju rodni razlika može doprinijeti i problem definicije koncepta prijateljstva. Istraživači možda ne daju sudionicima dovoljno dobru definiciju pojma ili ne rade dovoljno dobre distinkcije među vrstama prijatelja. Drugim riječima, ako žene i muškarci različito definiraju pojam prijateljstva, to se može reflektirati u jeziku, ali ne i u stvarnom ponašanju (Caldwell i Peplau, 1982).

Zaključno, pretjeranu generalizaciju rodni razlika u prijateljskim odnosima treba izbjegavati. Treba imati u vidu da se iste vrste interakcija i iskustava događaju u svim

bliskim prijateljskim dijadama, samo u različitom stupnju. Sva bliska prijateljstva uključuju zajedničke interese i aktivnosti, intimnost u obliku samootkrivanja i dijeljenja povjerenja, emocionalnu potporu, čavrljanje te razmjenjivanje materijalnih usluga. Umjesto toga, treba se usmjeriti na to koje su karakteristike tipične u ženskom, a koje u muškom prijateljskom odnosu. Na primjer, istraživanja, pokazuju da se i većina muškaraca i većina žena samootkriva s lakoćom. No, razlika je u tome da žene u prosjeku rade to s većom lakoćom i slobodom nego muškarci (Wright, 1988).

Osim roda, kvaliteta prijateljskog odnosa ovisi i osobinama ličnosti (Asendorpf i Wilpers, 1998). Iako se dosta istraživanja usmjerilo upravo na osobine ličnosti Big Five-a (Costa i McCrae, 1992), u ovom istraživanju ispituju se narcizam, psihopatija i makijavelizam (Paulhus i Williams, 2002). Navedene tri osobine se konceptualiziraju u mračnu trijadu, kojom se pokušava razumjeti socijalno nepoželjna strana ljudskog funkcioniranja, koja se održava u prostoru "normalnog" (Baboselac-Marić, 2015).

1.2. MRAČNA TRIJADA

1.2.1. Definicija mračne ličnosti

Zeigler-Hill i Marcus (2016) mračne ličnosti općenito definiraju kao "socijalno averzivne i povezane s raznim interpersonalnim poteškoćama i potencijalno destruktivnim ponašanjima (kao što su agresija, manipulacija, eksploatacija)" (str. 3). No, dio mračne ličnosti kojem je usmjereno najviše empirijske pažnje jest *mračna trijada*. Može se definirati kao konstelacija osobina ličnosti koja uključuje komponente narcizma, psihopatije i makijavelizma (Zeigler-Hill i Marcus, 2016). Ime *mračna trijada* su dodjelili Paulhus i Williams (2002), smatrajući da se istraživači trebaju osvrnuti na sve tri osobine kako bi saznali koja je primarni faktor određenog ishoda. Ono što je trima osobinama zajedničko je socijalno zlonamjeran karakter i slična nepoželjna ponašanja (npr., manipulacija, emocionalna hladnoća, agresivnost i sl.) (Rauthman, 2011). Dakle, iako se osobine mračne trijade međusobno preklapaju, isto tako su različiti konstrukti (Paulhus i Williams, 2002; Rauthman, 2011).

1.2.2. Narcizam

Narcizam dolazi od riječi *Narcissus*, lik mladića iz grčke mitologije koji se utopio nakon što se zaljubio u vlastiti odraz u vodi (Morf i Rhodewalt, 2001). Konstrukt *narcizma* se definira kao disfunkcionalni oblik previsokog samopoštovanja i grandioznog pogleda na samog sebe, povezan s mnogobrojnim intrapersonalnim i interpersonalnim problemima (Morf i Rhodewalt, 2001). Raskin i Hall-ovim (1979) objavljivanjem *Upitnika narcističke ličnosti (Narcissistic Personality Inventory, NPI)*, gdje su pokušali opisati subkliničku verziju poremećaja ličnosti koji je već postojao u DSM-u, konstrukt je postao učestalija tema istraživanja. Prijelaz od kliničkog do subkliničkog konstrukta se pokazao točnim u raznim istraživanjima (npr., Morf i Rhodewalt, 2001).

Tendencije pojedinca da sebe vidi u pozitivnom svjetlu se temelje na normalnom narcizmu (Hepper, Gramzow i Sedikides, 2010). Većina ljudi takve potrebe zadovoljava na kulturalno i socijalno prihvatljive načine, u socijalno prihvatljivim kontekstima te regulirajući samopoštovanje, negativne emocije i ponašanje kada dožive razočaranje (Zeigler-Hill i Marcus, 2016). Osobina postaje mračna onda kada potrebe za pozitivnom slikom o sebi i samopoboljšanjem dominiraju ličnošću, te kada su regulacijske sposobnosti oštećene.

Iako osobe visoko na narcizmu vole sliku o sebi koju su stvorili, drugi ih smatraju dosadnima i antipatičnima upravo zbog stalnog traženja divljenja i potvrde stvorene slike. Mnogi njihovi kognitivni, afektivni i ponašajni odgovori služe obrani tog nerealističnog koncepta o sebi (Morf i Rhodewalt, 2001). Tražeći potvrdu oni koriste ponašanja koja drugi ljudi ne poštuju poput: agresije i hostilnosti kao reakcije na prijetnje egu, hvaljenja, omalovažavanja, internalnog atribuiranja uspjeha i eksternalnog atribuiranja neuspjeha, te precjenjivanja nadolazećih ishoda (Vazire i Funder, 2006). Također, jako su impulzivni, te mnoga ponašanja takvih osoba dovode to toga da se osjeti trenutno zadovoljenje želje za priznanjem, što loše utječe na dugoročno zadovoljenje (Vazire i Funder, 2006; Mischel i Ayduk, 2002).

Za takve osobe drugi ljudi su samo način povećavanja ega. Ne uzvraćaju usluge drugima, eksploatiraju ih te im nedostaje empatije. Odnosi s drugima im osciliraju između idealizacije i devalvacije. Takve osobe fasciniraju mnoge ljude upravo zato što posjeduju set nepodudarajućih karakteristika. Može se čak reći da izgledaju kao odrasle verzije infantilnih karakteristika koje većina ljudi ostavi u svojim ranijim fazama razvoja (Morf i Rhodewalt, 2001).

Ono što je zanimljivo je da kada se takvu osobu tek upoznaje, stvari su drugačije. Osobe visoko na narcizmu su na prvo upoznavanje popularnije i ostavljaju bolji dojam od

osoba koje su nisko na narcizmu (Back i sur., 2010; Paulhus, 1998). Zapravo, oni su često opisani kao na prvi pogled karizmatične i šarmantne osobe (Morf i Rhodewalt, 2001). Međutim, Back i sur. (2010) zaključuju da upravo ta težnja za divljenjem dugoročno izaziva gađenje i tjera druge ljude.

Sve navedeno dovodi do razvoja "narcističkog paradoksa". Drugim riječima, narcizam se može opisati kao grandiozan, no isto tako ranjiv koncept, čiji je kronični cilj dobivanje kontinuirane potvrde. Upravo zato što su često neosjetljivi na tuđe brige i socijalna ograničenja te druge vide kao inferiornije, ne dobivaju pozitivnu povratnu informaciju koju cijelo vrijeme traže, i na taj način uništavaju sliku koji pokušavaju stvoriti i održati (Morf i Rhodewalt, 2001). Zbog toga osobe visoko na narcizmu kontinuirano traže nove poznanike koji će im se diviti, te ih to sprječava da uspostave kvalitetne odnose (Robins i Beer, 2001).

Što se tiče razlika između muškaraca i žena, na skalama narcizma muškarci većinom imaju više rezultate (Paulhus i Williams, 2002; Gabriel, Critelli i Ee, 1994), iako postoje istraživanja gdje te razlike nisu pronađene (Bleske-Rechek, Remiker i Baker, 2008). Muškarci i žene se razlikuju i u načinu na koji se narcizam manifestira. Kod muškaraca postoji tendencija da se narcizam izražava kroz nedostatak empatije (npr., bacanje kamenja na životinje, glasno igranje igrice dok drugi uče), dok kod žena postoji tendencija da se narcizam izražava kroz preveliku brigu za fizički izgled (npr., fokusiranje na odjeću, modne dodatke, reakcije drugih na izgled) (Morf i Rhodewalt, 2001).

1.2.3. Psihopatija

Konstrukt *psihopatije* u kliničkoj psihologiji i psihijatriji ima jako dugu povijest. Problemi uz ovaj konstrukt se vezuju uz promjenjive povijesne interpretacije koje su utjecale na suvremeno razumijevanje tog konstrukta (Arrigo i Shipley, 2001). No, Hare-ova (Hare, 1980; Hare, 1999; Hare, Hart i Harpur, 1991) definicija osoba visoko na psihopatiji kao arogantnih, okrutnih, površnih, manipulativnih, emocionalno distanciranih s manjkom krivnje ili kajanja je ostala relativno ista sve do danas.

Glavne karakteristike psihopatije su visoka impulzivnost i traženje uzbuđenja s niskom empatijom i anksioznosti (Paulhus i Williams, 2002; Zagon i Jackson, 1994). Povezana je i s niskim rezultatima na ugodnosti, savjesnosti i neuroticizmu (Furnham, Richards, Rangel i Jones, 2014; Miller, Lynam, Widiger i Leukefeld, 2001). Pojedinci koji su visoko na psihopatiji iskazuju deficite u socijalizaciji, te ih ti deficiti čine podložnima za

loš uspjeh u školi, neregularnu zaposlenost, nedovoljno dobru prilagodbu na brak, nepouzdanost i neodgovorno ponašanje, interpersonalne konflikte te legalne probleme (Newman, MacCoon, Vaughn i Sadeh, 2005).

Hare (1980; Hare i sur., 1991) je razvio mjeru nazvanu *Revidirana ček-lista psihopatije (the Psychopathy Checklist - Revised, PCL-R)* koja uključuje osobine ličnosti iz ranijih kliničkih opisa (poput patološkog laganja, impulzivnosti, neodgovornosti, nedostatka kajanja i empatije), ali i antisocijalno ponašanje (u što spadaju rani problemi ophođenja i razna kriminalna ponašanja). Analizom se ustanovilo da su prisutna dva faktora. Prvi faktor je obuhvaćao karakteristike za koje većina smatra da su centralne za psihopatiju (Harpur, Hare i Hakstain, 1989), te se odnosi na set interpersonalnih i afektivnih karakteristika (Hare i sur., 1991). Drugi faktor je obuhvaćao ponašanja koja su ukazuju na kronično nestabilan, impulzivan i antisocijalan životni stil (Harpur i sur., 1989).

Prema Cleckley-jevim kriterijima koji su korišteni za ispitivanje psihopatije u *PCL-R* - u (Hare i sur., 1991), karakteristike primarne psihopatiju su bile: površni šarm, grandioznost, patološko laganje, prevara i manipulacija, nedostatak krivnje i kajanja, plitke emocije, nedostatak empatije te neuspjeh u preuzimanju odgovornosti. S druge strane, karakteristike sekundarne psihopatije su bile: impulzivnost, neodgovornost, sklonost dosadi, nedostatak realističnih dugoročnih ciljeva, parazitski stil života, loša kontrola ponašanja, rani ponašajni problemi, mladenačka delikvencija i kršenje uvjetne kazne. Taj instrument je postao toliko popularan da su se neki istraživači zabrinuli da je *PCL-R* mjera postala sinonim konstrukta psihopatije (Hare i Neumann, 2008).

Ono što istraživanja naglašavaju kao bitnim u razlikovanju primarne i sekundarne psihopatije je anksioznost. Kod osoba visoko na sekundarnoj psihopatiji prisutne su tjeskoba i emocionalni poremećaji, dok je primarna psihopatija relativno oslobođena anksioznosti. Dakle, kod primarne psihopatije relativno neustrašiv temperament omogućuje agresivno iskorištavanje novih podražaja i situacija (Ray, Poythress, Weir i Rickelm, 2009).

Kada bi se osobama visoko na psihopatiji ponudila nekakva nagrada, poput novčane, oni bi bili spremni prekršiti svako moralno načelo da je dobiju (Glenn, Iyer, Graham, Koleva i Haidt, 2009). To je u skladu s nalazima da su osobe visoko na psihopatiji osjetljivije na nagradu te manje osjetljive na kaznu (van Honk i Schutter, 2006). To znači da nisu toliko rigidni u svojim vjerovanjima o moralnosti i etici, te su spremni počinuti nemoralni čin ako bi to značilo nekakvu nagradu. Zadovoljavajući aspekt nagrade pobjeđuje negativne afekte, kao što su krivnja ili žaljenje (Glenn i sur., 2009).

Što se tiče razlika između muškaraca i žena, i na skalama psihopatije muškarci općenito imaju više rezultate od žena (Zagon i Jackon, 1994; Hick i sur., 2012). To se objašnjava time da su muškarci više izloženi rizičnim faktorima za razvoj psihopatije. U slučaju da žena i iskaže psihopatske tendencije, osjetit će teže posljedice nego što bi ih muškarac doživio; odnosno, žene s visokim antisocijalnim tendencijama iskazuju više razine okolinske deprivacije, viktimizacije i problema s mentalnim zdravljem (Teplin, Abram, McClelland, Dulcan i Mericle, 2002).

1.2.4. Makijavelizam

Riječ *makijavelizam* se originalno veže za književna djela Niccolo Machiavelli-ja (1513/1981; prema Wilson, Near i Miller, 1996), diplomata koji je živio u 16. st. u Italiji. Njegovo najpoznatije djelo je *The Prince*, odnosno knjiga savjeta o tome kako postići i održati moć (Wilson i sur., 1996). No, konstrukt makijavelizma je nastao iz izjava koje je R. Christie selektivno odabrao iz Machiavelli-jevih djela, pa je makijavelizam jedina od tri osobine mračne trijade koja nije tradicionalno klinički sindrom, već "normalna" osobina ličnosti (Furnham i sur., 2014).

Machiavelli-jeva filozofija facilitira antisocijalne metode postizanja cilja (Zeigler – Hill i Marcus, 2016) te je Machiavelli-jevo ime postalo sinonim za socijalno ponašanje pri kojem se druge osobe tretiraju samo kao sredstvo za postizanje cilja (Wilson i sur., 1996). Wilson i sur. (1996) makijavelizam definiraju kao "strategiju socijalnog ponašanja koja uključuje manipulaciju drugima za osobnu korist, koja često ide protiv interesa druge osobe" (str. 285). Prema Christie i Geis (1970; prema Jones i Paulhus, 2009) osoba visoko na makijavelizmu treba: a) biti hladna, mizantropična, cinična, pragmatična i nemoralnih vjerovanja, b) imati manjak empatije i afekta, c) biti sposobna dugotrajno strateški planirati, d) imati agentske motive (poput novca, moći i sl.) i težiti cilju koji je beneficijalan samo njoj, te e) imati tendencije manipulacije, eksploatacije, dvoličnosti i antisocijalne tendencije.

Empirijska istraživanja su potvrdila korelacije između makijavelizma i antisocijalnih strategija. Osobe visoko na makijavelizmu su spremne žrtvovati sve kako bi došle do materijalnih nagrada (Jonason i Schmitt, 2012). Također, makijavelizam je povezan s niskim razinama ugodnosti i savjesnosti (Jakobwitz i Egan, 2006), kooperacije (Paal i Bereczkei, 2007) i empatije (Wai i Tiliopoulos, 2012). Upravo zbog nedostatka empatije, takve osobe nisu opterećene "moralnim emocijama" (Wastell i Booth, 2003). Na

primjer, nakon manipuliranja (Jonason, Slomski i Partyka, 2012) ili laganja drugoj osobi (Lee i Ashton, 2005), oni ne osjećaju krivnju, sram ili kajanje. Christie i Geis (1970; prema Zeigler-Hill i Marcus, 2016) su ih nazvali "amoralnima", ne zato što su nemoralne, već zato što su spremne zanemariti moralnost svojih odluka.

Osobe s izraženijim karakteristikama makijavelizma imaju eksternalni lokus kontrole, što znači da njihovo korištenje manipulacije i obmane može biti način da preuzmu utjecaj nad hostilnom okolinom koja potkopava učinkovitost internalno orijentiranih pristupa (npr. napornog rada) (Mudrack, 1990; Wastell i Booth, 2003). Ekternalno orijentirano mišljenje (Wastell i Booth, 2003) i uvjerenost u sposobnost varanja (DePaulo i Rosenthal, 1979; Giammarco, Atkinson, Baughman, Veselka i Vernon, 2013) facilitiraju njihovu spremnost da iskorištavaju druge ljude za vlastitu korist (Wilson i sur., 1996). Dodatno, dugotrajne veze zahtijevaju emocije i modulaciju emocija, a osobe visoko na makijavelizmu za to nisu sposobne, pa druge ljude tretiraju kao objekte (Wastell i Booth, 2003). Ukratko, osobe visoko na makijavelizmu su u komunikaciji s drugima emocionalno hladne (Rauthmann i Will, 2011), te općenito nisu emocionalno privržene drugim ljudima (McHoskey, Worzel i Szyarto, 1998).

Na skali makijavelizma muškarci općenito postižu više rezultate od žena (Ali i Chamorro – Premuzic, 2010). Neki autori čak smatraju da je konstrukt makijavelizma primjereniji za muškarce (npr. Brown i Guy, 1983). Međutim, ne postoji dobar razlog da bi se na žene gledalo samo kao dobre njegovateljice, te je stereotip žena kao manipulatorica jako raširen (Gruber i White, 1986). S druge strane, postoje razlike u stilovima manipulacije između muškaraca i žena; za muškarce je veća šansa da će koristiti fizičko nasilje, dok će žene vjerojatnije koristiti suptilnije načine (npr., obmana). Ali, kada bi se našle u interakciji koja je učestalija za muškarce, žene bi se prilagodile i koristile otvorenije makijavelističke strategije. Isto vrijedi i za muškarce. Npr., ako su na podređenom mjestu u hijerarhiji, što je pozicija u kojoj se žene često nalaze, koristit će suptilnije načine manipulacije (Wilson i sur., 1996).

1.2.5. Kratka usporedba osobina mračne trijade

Prema nekim autorima psihopatija i makijavelizam se smatraju "mračnijima" i "otrovnijima" od narcizma (npr., Rauthmann i Kolar, 2012). Moguće objašnjenje je to što psihopatija i makijavelizam više koreliraju s ishodima poput manjka moralne brige (Arvan, 2011; Arvan, 2013; Glenn i sur., 2009), emocionalne manipulacije, lošijih interpersonalnih

sposobnosti te niže savjesnosti (Austin i sur., 2007). K tome, neke karakteristike osoba visoko na narcizmu (poput traženja pažnje, divljenja i statusa) su poželjnije od karakteristika koje se vezuju uz makijavelizam i psihopatiju (npr., okrutnost) (Furtner, Rauthmann i Sachse, 2011). Može se čak reći da kombinacija niske ugodnosti i minimalne anksioznosti čine psihopatiju najpodmuklijom osobinom (Paulhus i Williams, 2002).

S obzirom na preklapanje konstrukata, bilo bi logično da se osobine mračne trijade sastave u jedan kompozit, za što su se neki autori zalagali (Jonason, Li, Webster i Schmitt, 2009; Jonason, Webster, Schmitt, Li i Crysel, 2012). Međutim, nije smisljeno zajedno spojiti osobine koje imaju različite razine neke karakteristike. Za primjer se može uzeti impulzivnost. Dok osobe visoko na makijavelizmu imaju tendenciju djelovati oprezno i promišljeno (Zeigler – Hill i Marcus, 2016), osobe visoko na narcizmu (Jones i Paulhus, 2010; Vazire i Funder, 2006) te osobito na psihopatiji (Jones i Paulhus, 2010; Morgan, Gray i Snowden, 2011; Ray i sur., 2009) imaju tendenciju biti impulzivne. To se ne može dogoditi istovremeno u jednoj osobi (Jones i Figueredo, 2013).

Zaključno, prema Paulhus, Fridhandler i Hayes-u (1997; prema Paulhus i Williams, 2002) nijedna osobina nije univerzalno adaptivna ili neadaptivna. Makijavelizam i narcizam se mogu opisati kao više interpersonalno iritantne osobine nego kao prijatnja. Prema nekim istraživanjima, one čak mogu biti korisne u interpersonalnom životu (Holtzman i Strube, 2013) ili u nekim organizacijskim kontekstima (Schyns, 2015). Iako je za psihopatiju teže pronaći adaptivne kvalitete, možda bi se pozitivna slika o sebi i manjak anksioznosti psihopata mogli opisati korisne za psihološko blagostanje i kao strategija pri suočavanju sa stresom (Taylor i Armor, 1996). Ukratko, unatoč tome što su socijalno averzivne i povezane s negativnim i antisocijalnim životnim ishodima, osobine mračne trijade imaju određenu korist u nekim područjima života (Jonason, Li, Webster i Schmitt, 2009). U ovom istraživanju kvaliteta prijateljstva se ispitala u odnosu na tri osobine mračne trijade, pa su u sljedećem poglavlju predstavljena dosadašnja istraživanja sa spomenutim konstruktima.

1.2.6. Mračna trijada i prijateljstvo

S obzirom da se velik dio ljudskog života odvija u interpersonalnom kontekstu prijateljstva, bitno je razumjeti koju funkciju mračna trijada ima u interpersonalnim vezama, u ovom slučaju prijateljskim. Za početak, psihopatija je najmanje istražena u odnosu na prijateljstvo. Ona negativno korelira s željom pojedinca da ima prijatelje koji su

dobre osobe ili koji imaju karakteristike ličnosti koje su poželjne. Drugim riječima, osobe visoko na psihopatiji strukturiraju okolinu tako što biraju nasilne prijatelje, a osobine poput ljubaznosti i pouzdanosti im nisu bitne (Jonason i Schmitt, 2012).

S obzirom da osobe visoko na narcizmu stalno traže mišljenje drugih ljudi (Morf i Rhodewalt, 2011), to je osobina trijade koja ima najdruštveniju jezgru (Jonason i Schmitt, 2012). Jedan od načina validacije vlastitog ega jest biti u društvu prijatelja, te je za osobe visoko na narcizmu najpogodnije da imaju mnogo prijatelja iz različitih razloga. Neki od razloga mogu biti to što su prijatelji dobre osobe (ljubazni, promišljeni, pouzdani), ali i to što nude usluge (poput zaštite i pomoći) (Jonason i Schmitt, 2012). U istraživanju Zhou, Li, Zhang i Zeng (2012) je dobiveno da je narcizam značajno pozitivno povezan s kvalitetom prijateljstva kod adolescenata, ali ne i adolescentica. To je empirijski dokaz za hipotezu da je narcističko ponašanje više socijalno prihvaćeno kod muškaraca nego kod žena (Zhou i sur., 2012), odnosno da se ponašanje osoba visoko na narcizmu smatra maskulinim (Zhang, Norvilitis i Jin, 2001) te u skladu s njihovom rodnom ulogom (Zhou i sur., 2012).

Kada je riječ o osobinama mračne trijade, s kvalitetom prijateljstva najčešće je istraživani konstrukt makijavelizma. U više istraživanja se potvrdilo da osobama visoko na makijavelizmu nisu važna bliska, intimna prijateljstva (Lyons i Aitken, 2010), odnosno da je makijavelizam povezan s niskom kvalitetom prijateljstva u odrasloj dobi (Lyons i Aitken, 2010; Abell, Lyons i Brewer, 2014; Abell, Brewer, Qualter i Austin, 2016). Upravo su bliske veze te koje takvim osobama pružaju priliku za emocionalnom manipulacijom i nagradom koja ju slijedi (Brewer, Abell i Lyons, 2014). Stoga će takve osobe vjerojatno birati prijatelje koje je lakše iskoristiti (Jonason i Schmitt, 2012), poput osoba koje su dobre, ljubazne i pune povjerenja (Jonason, Valentine, Li i Harbeson, 2011).

Dakle, makijavelističke karakteristike ličnosti mogu spriječiti stvaranje kvalitetnog prijateljstva. Tako što ostaju emocionalno udaljeni, osobe visoko na makijavelizmu imaju koristi od prijateljstva, ali izbjegavaju emocionalnu investiciju, koja može dovesti do distresa u slučaju da prijatelj obustavi pružanje podrške. Na taj način, te karakteristike ličnosti štite pojedinca od eksploatacije od strane drugih, uključujući prijatelja (Abell i sur., 2014). Mogu imati i problema u promjeni perspektive, te to može utjecati na formaciju prijateljstva (Lyons, Caldwell i Shultz, 2010). U još jednom istraživanju se pokazalo da su osobe visoko na makijavelizmu procjenjivale prijatelja niže na svim funkcijama prijateljstva (Abell i sur., 2016). Žene, koje su bile sudionice tog istraživanja, možda nisu smatrale da su obuhvaćene funkcije (stimulirajuće prijateljstvo, pomoć, intimnost, pouzdan

savez, samovalidacija i emocionalna sigurnost) neophodne. Funkcije zahtijevaju emocionalnu privrženost i povjerenje, dok je makijavelizam karakteriziran sumnjom, nepovjerenjem i nezavisnosti (Abell i sur., 2016). Također, osobe visoko na makijavelizmu, bez obzira na to da li se radi o muškarcu ili ženi, će vjerojatno imati lošije odnose s prijateljima.

S obzirom da sve tri osobine mračne trijade imaju tendenciju manipuliranja drugim ljudima, kao treći i zadnji konstrukt bit će opisana emocionalna manipulacija.

1.3. EMOCIONALNA MANIPULACIJA

1.3.1. Definicija emocionalne manipulacije

Za razumijevanje emocionalne manipulacije, treba se prvo osvrnuti na emocionalnu inteligenciju. Salovey i Mayer (1990) su prvi definirali emocionalnu inteligenciju, i to kao sposobnost ili set vještina za nadgledanje svojih i tuđih emocija, za diskriminaciju među različitim emocijama, te za korištenje prethodnih informacija pri usmjeravanju razmišljanja i akcija pojedinca. No, postavljalo se pitanje da li se emocionalne vještine uvijek koriste s dobrim namjerama?

Prema Buss-u (1987) manipulacija se može definirati kao način kojim osoba namjerno, iako ne nužno svjesno, mijenja, iskorištava ili utječe na druge ljude. Sama manipulacija ne mora značiti neku zlu ili opasnu namjeru. Prirodna selekcija zapravo favorizira one koji uspješno manipuliraju objektima (bilo neživim, poput oružja, bilo živim, poput bliske osobe) u svom okruženju. Osobe kojima nedostaje sposobnost manipulacije, neće biti uspješne u pridobivanju roditeljske brige niti akademskih izvora, u osnivanju recipročnih saveza, u prelasku na više hijerarhijske razine ili u privlačenju partnera (Buss, 1987).

Neprosocijalni aspekt manipuliranja emocijama drugih se odnosi na "mračnu stranu" emocionalne inteligencije (Austin i sur., 2007; Austin i O'Donnell, 2013). Posljednjih je godina ta potencijalno "mračna strana" zahvatila veći interes istraživača, te je tako nastao konstrukt *emocionalne manipulacije*. Može se definirati kao sebično upravljanje drugima i njihovim emocijama (Austin i sur., 2007; Nagler, Reiter, Furtner i Rauthmann, 2014). Ona se smatra negativnom jer je većinom usmjerena na to da izaziva negativne osjećaje (poput srama, tjeskobe ili krivnje), a sve kako bi inicijator pridobio

drugu osobu da postupi na željeni način odnosno da učini nešto za pojedinca (Grieve, 2011). Drugim riječima, pojedinci koji dobro upravljaju emocijama, to koriste kako bi ostvarili svoje želje i ciljeve, odnosno kako bi manipulirali drugima za neke sebične svrhe (Austin i O'Donnell, 2013), te se tada emocionalne vještine koriste na strateški i manipulativan način kako bi pojedinac pridobio utjecaj nad emocijama drugih (Nagler i sur., 2014).

Osim što su definirali konstrukt, Austin i sur. (2007) su konstruirali skalu koja ispituje emocionalnu manipulaciju i njene tri facete (općenita sklonost emocionalnoj manipulaciji, percepcija slabih emocionalnih vještina i prikrivanje emocija). Prva subskala *Skale emocionalne manipulacije* je emocionalna manipulacija, te se odnosi na tendenciju korištenja emocionalne manipulacije generalno. Slabe emocionalne vještine se odnose na to koliko je pojedinac uvjeren u vlastitu sposobnost manipuliranja emocijama. Na kraju, prikrivanje emocija se odnosi se na tendenciju skrivanja vlastitih emocionalnih reakcija od drugih ljudi. U ovom istraživanju će se upravo te tri facete emocionalne manipulacije ispitivati u odnosu na konstrukte kvalitete prijateljstva i mračne trijade.

1.3.2. Emocionalna manipulacija, prijateljstvo i mračna trijada

Prijateljski odnosi mogu biti dobra podloga za iskorištavanje i manipuliranje drugim ljudima. Razlog zašto pojedinci odabiru emocionalnu manipulaciju kao strategiju jest to što su za emocionalnu manipulaciju potrebne samo dvije osobe (osoba koja ju koristi i ciljana osoba na kojoj je manipulacija korištena). Također, emocionalna manipulacija je prikrivena, te je manja šansa da će je ciljana osoba ili drugi ljudi otkriti. Korištenjem emocionalne manipulacije kao tehnike smanjuje se vjerojatnost raspada veze, oštećenja reputacije i izazova pronalaženja novog bliskog istorodnog prijatelja (Abell i sur., 2016, Austin i sur., 2007). Iako se u jednom istraživanju pokazalo da muškarci imaju više rezultate na emocionalnoj manipulaciji (Grieve i Mahar, 2010), istraživanja se nisu bavila emocionalnom manipulacijom i muškim istorodnim prijateljstvima. Abell i sur. (2016) su ispitivali emocionalnu manipulaciju samo u prijateljskim odnosima među ženama; te su smatrali da, s obzirom da su ženska istorodna prijateljstva uglavnom ekskluzivna (nema zamjenskog partnera ako prijateljstvo propadne), fokusirana na interpersonalne veze i karakterizirana dijeljenjem osobnih informacija i osjećaja, ona omogućuju osobito dobar kontekst za manipulaciju.

Budući da se emocionalne vještine ne koriste uvijek za manipulaciju drugima, korištenje vještina emocionalne inteligencije za takve svrhe može biti facilitirano mračnim ličnostima. Drugim riječima, "mračna inteligencija" može nastati od strane onih koji emocionalnu inteligenciju koriste kao alat u sebične i manipulativne svrhe (Nagler i sur., 2014), a to mogu biti osobe visoko na osobinama mračne trijade. Razmišljajući o osobama s dispozicijskom tendencijom emocionalno-manipulativnog ponašanja, istraživači su emocionalnu manipulaciju povezivali s osobinama makijavelizma (Austin i sur., 2007; Nagler i sur., 2014), psihopatije (Grieve i Mahar, 2010; Nagler i sur., 2014) i narcizma (Nagler i sur., 2014). Ono što je zajedničko trima osobinama mračne trijade jest njihov iskorištavajući socijalni stil te zanemarivanje dobrobiti drugih ljudi (Jones i Figueredo, 2013; Paulhus i Williams, 2002). Kao takve, osobe visoko na mračnoj trijadi, mogu biti sklone manipulaciji emocija drugih kako bi dobili ono što žele i ono što je dobro za njih, na način na koji žele (Nagler i sur., 2014). Empirijskim istraživanjima je potvrđena povezanost mračne trijade s emocionalnom manipulacijom (Austin i O'Donnell, 2013; Grieve i Mahar, 2010; Jakobwitz i Egan, 2006; Jonason i sur., 2012; Nagler i sur., 2014).

Makijavelizam i psihopatija su povezane s niskom emocionalnom inteligencijom. Iako to isto nije dokazano za osobe visoko na narcizmu, one imaju problema s interpretacijom emocija drugih (Nagler i sur., 2014), a razlog tomu je njihova niska afektivna empatija i poteškoće u identifikaciji emocija drugih (Jonason i Krause, 2013). Psihopatija je također negativno povezana s percepcijom emocija kod drugih (Rauthmann i Kolar, 2013). Osim što eksternalizirano mišljenje osoba visoko na makijavelizmu znači da se te osobe ne fokusiraju na emocije (Rauthmann i Will, 2011), makijavelizam je pozitivno povezan s aleksitimijom (poteškoće u upravljanju i identificiranju vlastitih emocija) i negativno sa sposobnošću prepoznavanja emocija kod drugih (Wastell i Booth, 2003; Austin i sur., 2007), te se općenito može opisati nedostatkom emocionalne privrženosti (McHoskey i sur., 1998). S obzirom da osobe visoko na mračnoj trijadi ne mare za posljedicama koje prijatelj doživljava, to neshvaćanje tuđih i svojih emocija može facilitirati korištenje manipulacije (Nagler i sur., 2014).

Budući da osobe visoko na mračnoj trijadi nisu sposobne za stvaranje povjerenja i povezanosti s drugima, u prijateljskim odnosima za takve osobe korisnije je rabiti suptilnije manipulacijske taktike, poput emocionalne manipulacije (Abell i sur., 2016). U tom istraživanju (Abell i sur., 2016) žene s višim razinama makijavelizma su izvještavale o sposobnosti da koriste emocionalnu manipulaciju te o češćem korištenju emocionalne manipulacije nad prijateljicom. Iako se žene visoko na makijavelizmu možda ne osjećaju

dovoljno blisko ili privrženo prema prijateljici, pojava prijateljstva može omogućiti idealan kontekst za korištenje emocionalne manipulacije.

1.4. POLAZIŠTE ISTRAŽIVANJA

Prijateljstva se mogu razlikovati u kvaliteti odnosa. Jedan od načina operacionalizacije kvalitete prijateljske veze su funkcije prijateljstva (Mendelson i Aboud, 1999). Prema tom funkcionalnom pristupu, prijatelj je izvor socijalnih, emocionalnih i instrumentalnih resursa koje osoba stalno traži. Zbog načina interakcije u prijateljstvu, u većini istraživanja se pokazalo da žene imaju intimnije i kvalitetnije prijateljske odnose od muškaraca (Baron-Cohen i Wheelwright, 2003; Lyons i Aitken, 2010; Mendelson i Aboud, 1999; Parker i Asher, 1993). Nadalje, pri stvaranju socijalnih odnosa jako su bitne i osobine ličnosti, u što spada i mračna trijada. Na osobinama mračne trijade, muškarci su oni koji češće postižu više rezultate, jer su ponašanja povezana s narcizmom, psihopatijom i makijavelizmom za njih društveno prihvatljivija (Ali i Chamorro – Premuzic, 2010; Gabriel, Critelli i Ee, 1994; Hick i sur., 2012; Paulhus i Williams, 2002). S obzirom na averzivnu prirodu tih osobina (Zeigler-Hill i Marcus, 2016) i zbog tretiranja drugih ljudi kao objekta od strane takvih osoba (Morf i Rhodewalt; Newman i sur., 2005; Wilson i sur., 1996), pretpostavlja se da će narcizam, psihopatija i makijavelizam biti negativni prediktori kvalitete prijateljstva. Osobe visoko na osobinama mračne trijade mogu imati i tendenciju emocionalno-manipulativnog ponašanja (Austin i sur., 2007; Grieve i Mahar, 2010; Nagler i sur., 2014), odnosno sebičnog upravljanja emocijama drugih (Austin i sur., 2007; Grieve i Mahar, 2010; Nagler i sur., 2014). Budući da emocionalna manipulacija ima negativnu konotaciju te da priroda prijateljstva omogućava savršen kontekst za manipulaciju drugim ljudima (Abell i sur., 2016), pri ispitivanju odnosa emocionalne manipulacije s kvalitetom prijateljstva, očekuje se da će i emocionalna manipulacija biti negativan prediktor kvalitete prijateljstva. S obzirom na sve navedeno i na manjak istraživanja koja se bave svima trima konstruktima (kvaliteta prijateljstva, mračna trijada i emocionalna manipulacija) i njihovim facetama istovremeno, cilj ovog istraživanja je istražiti njihove međusobne odnose.

2. CILJ, PROBLEMI, HIPOTEZE

2.1. CILJ

Cilj ovog istraživanja je proučiti doprinos makijavelizma, psihopatije i narcizma (kao faceta mračne trijade) te sklonosti emocionalnoj manipulaciji, percipiranja slabih emocionalnih vještina i prikrivanja emocija (kao faceta emocionalne manipulacije) pri objašnjavanju kvalitete prijateljstva. Budući da ne postoji hrvatska verzija *McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* Mendelson i Aboud-a (1999), dodatni cilj je validirati spomenutu skalu na hrvatskom uzorku osoba mlađe odrasle dobi.

2.2. PROBLEMI

1. a) Provjeriti faktorsku strukturu upitnika adaptiranog na hrvatski jezik za potrebe ovog istraživanja – *McGillov upitnik prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva* (Mendelson i Aboud, 1999).

b) Provjeriti konvergentnu valjanost i pouzdanost *McGillovog upitnika prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva* (Mendelson i Aboud, 1999).
2. Ispitati postoje li razlike između muškaraca i žena u kvaliteti prijateljstva, trima osobinama mračne trijade i trima facetama emocionalne manipulacije.
3. Ispitati povezanost kvalitete prijateljstva, triju osobina mračne trijade i triju faceta emocionalne manipulacije na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca.
4. Ispitati doprinos mračne trijade i emocionalne manipulacije u objašnjenju kvalitete prijateljstva na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca.

2.3. HIPOTEZE

1. a) S obzirom da se izvorna verzija *McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* (Mendelson i Aboud, 1999) sastoji od šest faktora (stimulirajuće prijateljstvo, pomoć, intimnost, pouzdan savez, samovalidacija i emocionalna sigurnost), očekuje se potvrda takve strukture i u adaptiranoj hrvatskoj verziji.

b) S obzirom da *Skala prisnosti u prijateljstvu* (Lacković-Grgin i Valčić, 2002) ispituje aspekt kvalitete prijateljstva, očekuje se povezanost dviju skala. Također se očekuje se zadovoljavajuća pouzdanost adaptirane hrvatske verzije *McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* (Mendelson i Aboud, 1999) .
2. Očekuje se da će kvalitetnije prijateljstvo biti u istorodnim dijadama žena, a da će muškarci imati više rezultate na osobinama mračne trijade te na facetama emocionalne manipulacije.
3. Pretpostavlja se da će kvaliteta prijateljstva biti negativno povezana s facetama emocionalne manipulacije i osobinama mračne trijade, a da će facete emocionalne manipulacije i osobine mračne trijade međusobno biti pozitivno povezane, i na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca.
4. Pretpostavlja se da će osobine mračne trijade i facete emocionalne manipulacije biti negativni prediktori kvalitete prijateljstva, i na poduzorku žena i na poduzorku muškarca.

3. METODA

3.1. MJERNI INSTRUMENTI

3.1.1. Sociodemografski podaci sudionika

U istraživanju je primijenjen upitnik o općim podacima sudionika. Postavljena su pitanja kojima su prikupljeni osnovni sociodemografski podaci o sudionicima: rod,

dob, stručna sprema i zaposlenje. Također se sudionike pitalo da li su trenutno u vezi, kakvoj vrsti veze te jesu li zadovoljni vezom. Prikupljene su i informacije o prijateljskim odnosima sudionika: "Koliko bitnim smatrate imati bliske prijatelje?", "Koliko bliskih prijatelja imate?", "Koliko dugo smatrate tu osobu bliskim prijateljem / icom?", "Koliko često se viđate?", "Koliko često razgovarate (nebitno da li je uživo, Skype, Whatsapp i slično)?" i slično.

3.1.2. *McGillov upitnik prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* (MFQ – FF; Mendelson i Aboud, 1999)

McGillov upitnik prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva (*McGill Friendship Questionnaire – Friendship Functions, MFQ-FF*; Mendelson i Aboud, 1999) se sastoji od 30 čestica i šest subskala: stimulirajuće prijateljstvo (npr., "S prijateljem je uzbudljivo biti."), pomoć (npr., "Prijatelj mi pokazuje kako neke stvari činiti bolje."), intimnost (npr., "Prijatelj zna kada sam uzrujan/a."), pouzdan savez (npr., "I kada me drugi ljudi kritiziraju, on ostaje moj prijatelj."), samovalidacija (npr., "S prijateljem se osjećam posebnim/om.") i emocionalna sigurnost (npr., "Prijatelj bi učinio sve da se osjećam ugodno u novoj situaciji."). Svaka subskala ima pet čestica. Zadatak sudionika je da na skali od pet stupnjeva (gdje 1 znači *nikad*, a 5 *uvijek*) procijeni koliko određena tvrdnja vrijedi za njihovog prijatelja / icu. U originalnom upitniku moguće je računati rezultat na svakoj subskali, i to kao prosječnu vrijednost rezultata na česticama unutar te subskale, gdje viši rezultat označava veće ispunjavanje funkcija. Opravdano je računati i ukupan rezultat na cijeloj skali, što se koristilo u ovom istraživanju. U originalnom istraživanju koeficijenti pouzdanosti za subskale su se kretali od .84 do .90. U istraživanju Boute i sur. (2007) koeficijent pouzdanosti za ukupnu skalu je iznosio: $\alpha = .97$. U poglavlju *Rezultati* bit će prikazani rezultati faktorske analize *McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* adaptiranog na hrvatski jezik.

3.1.3. *Kratka skala Mračne trijade* (SD3; Jones i Paulhus, 2012; Kraljević, 2014)

Kratka skala Mračne trijade (*Short Dark Triad, SD3*; Jones i Paulhus, 2012) se sastoji od 27 čestica, a mjeri izraženost triju osobina. Sastoji se od tri subskale te svaka subskala ima devet čestica. Prvih devet čestica mjere makijavelizam (npr., "Većina ljudi su naivčine."), sljedećih devet mjere narcizam (npr., "Brojne grupne aktivnosti znaju biti

dosadne bez mene.") te zadnjih devet mjeri psihopatiju (npr., *"Volim se osvetiti autoritetima."*). Zadatak sudionika je da na skali od pet stupnjeva (gdje 1 znači *uopće se ne slažem*, a 5 *potpuno se slažem*) označi koliko se određena tvrdnja odnosi na njih osobno. Čestice pod rednim brojevima 11, 15, 17, 20 i 25 se boduju obrnuto, a rezultat svake subskele se računa kao prosječna vrijednost rezultata na česticama unutar te subskele. Viši rezultat na subskali označava veću izraženost određene facete mračne trijade. Koeficijenti pouzdanosti u ovom istraživanju su sljedeći: $\alpha = .69$ za narcizam, $\alpha = .77$ za psihopatiju i $\alpha = .78$ za makijavelizam.

3.1.4. *Modificirana skala emocionalne manipulacije* (EMS; Austin i sur., 2007; Opat, 2017)

Modificirana skala emocionalne manipulacije se sastoji od 17 čestica i tri subskele. To je skraćena verzija originalne *Skale emocionalne manipulacije* (*Emotional manipulation scale, EMS*; Austin i sur., 2007) koja je validirana na hrvatskom uzorku (Opat, 2017; Opat Jozić i Ombla, 2018). Subskala emocionalne manipulacije se sastoji od 10 čestica (npr., *"Mogu osobe učiniti tjeskobnima tako da se ponašaju na određeni način."*), subskala slabih emocionalnih vještina od četiri čestice (npr., *"Nisam previše dobar/ra u mijenjanju nečijeg raspoloženja, čak ni ako je vjerojatnije da će se tada ponašati onako kako ja to želim."*), a subskala prikrivanja emocija od tri čestice (npr., *"Obično skrivam svoje osjećaje kada me netko uzruja ili naljuti."*). Zadatak sudionika je da na skali od pet stupnjeva (gdje 1 znači *uopće se ne slažem*, a 5 znači *potpuno se slažem*) za svaku tvrdnju označi koliko se pojedina izjava odnosi na njih osobno. Rezultat se računa kao suma čestica te veći rezultat predstavlja veću emocionalnu manipulaciju. Budući da subskele mjere različite facete emocionalne manipulacije mogu se zasebno koristiti u skladu sa svrhom istraživanja. Koeficijenti pouzdanosti u ovom istraživanju su iznosili: $\alpha = .89$ za subskalnu emocionalne manipulacije, $\alpha = .79$ za subskalnu slabih emocionalnih vještina, te $\alpha = .81$ za subskalnu prikrivanja emocija.

3.1.5. *Skala prisnosti prijateljstva* (Sharabany, 1994; Lacković-Grgin i Valčić, 2002)

Skala prisnosti u prijateljstvu (*Intimate Friendship Scale, IFS*; Sharabany, 1994) sastoji se od 32 čestice i na našem uzorku ima trofaktorsku strukturu. Subskala poznavanje

i dijeljenje sastoji se od 14 čestica (npr., "*Znam kako se osjeća bez da mi kaže.*"), subskala privrženost sastoji se od osam čestica (npr., "*Ostajem s njim/njom kada želi raditi nešto što drugi ne žele.*"), a subskala povjerenje i odanost od 10 čestica (npr., "*Sve što joj kažem ostaje naša tajna.*"). Zadatak ispitanika je da na skali od šest stupnjeva (gdje 1 znači *nikad*, a 6 znači *uvijek*) označi u kolikoj mjeri određena tvrdnja opisuje njihov odnos s prijateljem / prijateljicom. Rezultati se na subskalama formiraju kao suma rezultata svih čestica pojedine subskale te veći rezultat označava veću prisnost. S obzirom da su korelacije među faktorima prilično visoke, te da to sugerira postojanje općega faktora prisnosti u prijateljstvu, rezultat se može formirati i kao suma rezultata svih čestica ukupno. Koeficijenti pouzdanosti u ovom istraživanju su iznosili: $\alpha = .81$ za subskalu poznavanje i dijeljenje, $\alpha = .81$ za subskalu privrženosti, a $\alpha = .84$ za subskalu odanost i povjerenje.

3.2. SUDIONICI

U ovom istraživanju je sudjelovalo 382 osoba mlađe odrasle dobi, većinom studenta od čega su 276 žena prosječne dobi 21.83 godina (sd = 2.61) i 106 muškaraca prosječne dobi 22.42 (sd = 3.35). Iako se dobni raspon kretao od 17 do 32 godine, centralna vrijednost (medijan) iznosi 22, a mod 19. Sudionici su većinom bili iz Zadra, Splita i Zagreba. Što se tiče stručne spremne, većina ispitanika je završila srednju stručnu spremu (50.65%), zatim visoku stručnu spremu (21.41%), višu stručnu spremu (16.45%), magisterij (9.66%), a najmanje sudionika osnovnu (1.57%). S obzirom da se uzorak sastojao većinski od studenata, većina sudionika nije bila zaposlena (74.41%). Otprilike pola ispitanika je bilo u vezi (45.43%), te je to većinski bila ozbiljna veza (31.59%). Ostatak sudionika je bio u vezi bez obveza, kohabitaciji ili u braku. Njih samo 3.39% je odgovorilo da nije zadovoljno vezom.

Na pitanje "*Koliko bitnim smatrate imati bliske prijatelje?*" 95.56% sudionika je smatralo da je bitno imati prijatelje, 3.39% smatra da nije niti bitno niti nebitno, a tek 0.78% to smatra nebitnim. Što se tiče broja bliskih prijatelja općenito, 43.59% sudionika ima od 1 do 3, 43.28% od 4 do 6, a ostatak sudionika ima od 7 do 15 bliskih prijatelja. 24.81% sudionika nije imalo niti jednog bliskog muškog prijatelja, 63.70% je imalo od 1 do 3, a ostatak 4 do 10 muških prijatelja. 10.44% sudionika nije imalo niti jednog ženskog prijatelja, 61.61% je imalo od 1 do 3, a ostatak je imao od 4 do 10 ženskih prijatelja. Prosječan broj mjeseci tijekom kojeg su sudionici poznavali osobu koju su u upitniku

procjenjivali je iznosio 130.75, dok je prosječan broj mjeseci tijekom kojeg su istu osobu smatrali bliskim prijateljem bio nešto kraći (105.67). 50.13% je odgovorilo da prijatelja viđa svakodnevno ili nekoliko puta na tjedan, 48.82% nekoliko puta na mjesec ili nekoliko puta godišnje 19.38%, a jednom godišnje 0.78%. Otprilike polovina sudionika (54.83%) živi u istom gradu kao i prijatelj. Velika većina je s prijateljem razgovarala svakodnevno ili nekoliko puta na tjedan (86.68%). 45.43% sudionika je najčešće razgovaralo uživo, 47.78% putem poruka, a ostatak putem poziva ili videopoziva.

3.3. POSTUPAK

Istraživanje je obavljeno putem interneta pomoću web aplikacije Google Docs, te daljnjim dijeljenjem poveznice preko Facebook društvene mreže. Budući da se uzorak sastojao od osoba mlađe odrasle dobi, a da je većina tih osoba studentskog statusa, upitnik je bio objavljivan u sljedećim studentskim grupama: *Sveučilište u Zadru (studenti)*, *ekipa s CVJETNOG, Šara – Studentski dom dr. Ante Starčević, Brucoši FER-a 2018./2019.*, *FESB –Strojari 2016./2017.* i *Studentski dom "Stjepan Radić" – "Sava"*. Upitnik se sastojao od kratke upute na početku, zatim pitanja o sociodemografskim podacima pojedinca i četiri skale: *McGillov upitnik prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva*, *Kratka skala Mračne trijade*, *Modificirana skala emocionalne manipulacija* te *Skala prisnosti u prijateljstvu*. U početnoj uputi sudionici su obaviješteni da će podaci biti analizirani na grupnoj razini te da su njihovi odgovori u potpunosti anonimni. Za ispunjavanje upitnika bilo je potrebno 10-ak minuta.

4. REZULTATI

Provjera faktorske strukture i pouzdanosti McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva (Mendelson i Aboud, 1999)

Cijela statistička obrada izvršena je u programu STATISTICA 8. U svrhu odgovora na prvi problem, odnosno provjere faktorske strukture *McGillovog upitnika prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva* (Mendelson i Aboud, 1999), korištena je eksploratorna faktorska analiza. Budući da se izvorna verzija upitnika sastoji od šest faktora (stimulirajuće

prijateljstvo, pomoć, intimnost, pouzdan savez, samovalidacija i emocionalna sigurnost), očekuje se potvrda takve strukture u adaptiranoj hrvatskoj verziji upitnika.

Koristio se Kaiser – Guttmanov kriterij za ekstrakciju komponenata, gdje se zadržavaju glavne komponente čiji su karakteristični korijeni veći od broja jedan. Metodom glavnih komponenata uz *Varimax raw* rotaciju dobiveno je šest mogućih komponenti. Međutim, većina čestica je bila zasićena s više komponenti, te je prva komponenta imala najviše čestica, dok je zadnja imala samo dvije. Iako se za ekstrakciju koristio Kaiser – Guttmanov kriterij, pregledom vrijednosti karakterističnog korijena uočeno je da je vrijednost karakterističnog korijena prve komponente 11.45, a ostalih pet tek nešto više od jedan. Dodatnom provjerom na Scree plot-u primjetljiv je nagli pad nakon prve komponente. Zbog svega navedenog, i nedostatka interpretabilnosti komponenti po sadržaju, ponovno je provedena eksploratorna faktorska analiza te je ovaj put broj komponenti ograničen na jedan. Ponovnom provedbom analize cilj je bio utvrditi da li sve čestice mogu biti objašnjene jednom zajedničkom komponentom. Kao što se može vidjeti u *Tablici 1*, ponovljenom analizom dobiveno je da sve čestice imaju zadovoljavajuće zasićenje (>30) jednom komponentom, te ta komponenta objašnjava 11.45% varijabiliteta svih čestica.

Tablica 1 Prikaz rezultata eksploratorne faktorske analize i analize pouzdanosti McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva (N=382)

Čestice	Faktorsko zasićenje	Korelacija pojedinih čestica s ukupnim rezultatom	α ako se izbací čestica
1. Prijatelj mi pomaže kada mi je potrebno.	-.59	.54	.93
2. Prijatelj bi učinio sve da se osjećam ugodno u novoj situaciji.	-.57	.54	.93
3. Prijatelj je netko kome povjeravam privatne stvari.	-.53	.50	.94
4. Prijatelj ima dobre ideje za zabavu.	-.41	.38	.94
5. I ako se ne vidimo mjesecima, on ostaje moj prijatelj.	-.35	.32	.94
6. Uz prijatelja se osjećam pametno.	-.43	.42	.94
7. Prijatelj me nasmijava.	-.47	.43	.94
8. Prijatelj zna kada sam uzrujan/a.	-.61	.58	.93
9. Prijatelj mi pomaže u raznim stvarima.	-.64	.60	.93
10. Prijatelj ističe ono u čemu sam dobar/dobra.	-.66	.64	.93
11. Kada sam uplašen/na, volim da mi je prijatelj blizu.	-.56	.54	.94
12. I kada bi se posvađali, on ostaje moj prijatelj.	-.49	.45	.94
13. Prijatelj mi posuđuje stvari koje su mi potrebne.	-.40	.37	.94
14. Prijatelj bi me oraspoložio/la da sam zabrinut/a.	-.78	.74	.93
15. Prijatelj je netko kome mogu reći svoje tajne.	-.64	.60	.93
16. I kada me drugi ljudi kritiziraju, on ostaje moj prijatelj.	-.66	.61	.93

17.	Prijatelj mi udjeli kompliment kada učinim nešto dobro.	-.56	.54	.93
18.	S prijateljem je zanimljivo razgovarati.	-.66	.61	.93
19.	S prijateljem se osjećam posebnim/om.	-.71	.68	.93
20.	I kada me drugima ne vole, on ostaje moj prijatelj.	-.66	.60	.93
21.	Prijatelj prepoznaje kada me nešto muči.	-.73	.70	.93
22.	S prijateljem je uzbudljivo biti.	-.62	.57	.93
23.	Prijatelj me smiruje kada sam nervozan/na.	-.72	.69	.93
24.	Prijatelj mi pomaže da budem ustrajan/na.	-.71	.68	.93
25.	Prijatelj me ohrabruje da se osjećam kao da mogu dobro napraviti neke stvari.	-.77	.74	.93
26.	On ostaje moj prijatelj i nakon prepirke.	-.62	.57	.93
27.	Prijatelj mi pokazuje kako neke stvari činiti bolje.	-.68	.65	.93
28.	S prijateljem je zabavno sjediti i razgovarati.	-.63	.59	.93
29.	S prijateljem je lako pričati o osobnim stvarima.	-.58	.53	.94
30.	Prijatelj me oraspoloži kada sam uzrujan/a.	-.78	.73	.93

Provela se i analiza pouzdanosti *McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva*. Pouzdanost za cijelu skalu iznosi .94, što ukazuje na visoku pouzdanost cijele skale. Izostavljanje bilo koje od čestica ne bi poboljšalo ukupnu pouzdanost skale. Analizom pouzdanosti su se također utvrdile zadovoljavajuće korelacije pojedinih čestica s ukupnim rezultatom na skali, u rasponu od .34 do .75.

Deskriptivni parametri korištenih mjera i njihova međusobna povezanost

U sljedećim tablicama prikazani su deskriptivni parametri korištenih mjera za sve sudionike.

Tablica 2 Prikaz deskriptivnih parametara cijelog uzorka na korištenim mjerama (N=382)

Mjera	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Raspon rezultata	<i>K-S d</i>	Indeks asimet. (stand. pogr.)	Indeks spljoš. (stand. pogr.)	Cronbach α
Kvaliteta prijateljstva	30	4.29	0.36	3.00-4.67	0.15* *	-1.13 (0.12)	0.78 (0.25)	.94
Narcizam	9	2.58	0.64	1.22-4.78	0.09* *	0.57 (0.12)	0.33 (0.25)	.69
Psihopatija	9	2.04	0.66	1.00-4.22	0.09* *	0.74 (0.12)	0.31 (0.25)	.77
Makijavelizam	9	2.86	0.69	1.11-5.00	0.06	0.20 (0.12)	0.24 (0.25)	.78
Emocionalna manipulacija	10	28.67	9.8	10-50	0.06	0.09 (0.12)	-0.76 (0.25)	.89
Slabe emocionalne vještine	4	11.12	4.05	4-20	0.09* *	0.21 (0.12)	-0.63 (0.25)	.79

Prikrivanje emocija	3	9.03	3.25	3-15	0.09* *	-0.01 (0.12)	-0.89 (0.25)	.81
Poznavanje i dijeljenje	14	69.79	8.35	43-84	0.06	-0.43 (0.12)	-0.13 (0.25)	.81
Privrženost	8	36.91	6.39	17-48	0.06	-0.41 (0.12)	-0.12 (0.25)	.81
Povjerenje i odanost	10	53.61	5.50	28-60	0.15* *	-1.30 (0.12)	1.95 (0.25)	.84

* $p < .05$, ** $p < .01$

Legenda: n = broj čestica, M = aritmetička sredina; SD = standardna devijacija; K-S d = Kolmogorov-Smirnov test; stand. pogr. = standardna pogreška

Za ispitivanje normalnosti distribucije korišten je Kolmogorov-Smirnov test. Subskala makijavelizma na *Kratkoj skali Mračne trijade*, subskala emocionalne manipulacije na *Skali emocionalne manipulacije* i subskale poznavanja i dijeljenja te privrženost na *Skali prisnosti u prijateljstvu* imaju normalnu distribuciju, dok za ostatak korištenih skala i subskala distribucija značajno odstupa od normalne. Najznačajnije odstupanje od normalne distribucije imaju rezultati na *McGillovom upitniku prijateljstva* i subskali povjerenje i odanost na *Skali prisnosti u prijateljstvu*. Kod obje navedene skale rezultati se grupiraju oko viših vrijednosti, što ukazuje na negativno asimetričnu distribuciju.

Unatoč tome što rezultati dobiveni Kolmogorov-Smirnov testom ukazuju na značajno odstupanje distribucija većine promatranih varijabli, pregledom vrijednosti indeksa asimetričnosti i spljoštenosti vidljivo je kako se sve vrijednosti uklapaju u prihvatljiv raspon. Drugim riječima, vrijednosti indeksa asimetričnosti se nalaze unutar graničnih ± 3 , a indeksa spljoštenosti unutar sugeriranih ± 10 (Kline, 2011), te ne ukazuju na ozbiljno odstupanje distribucije od normalne.

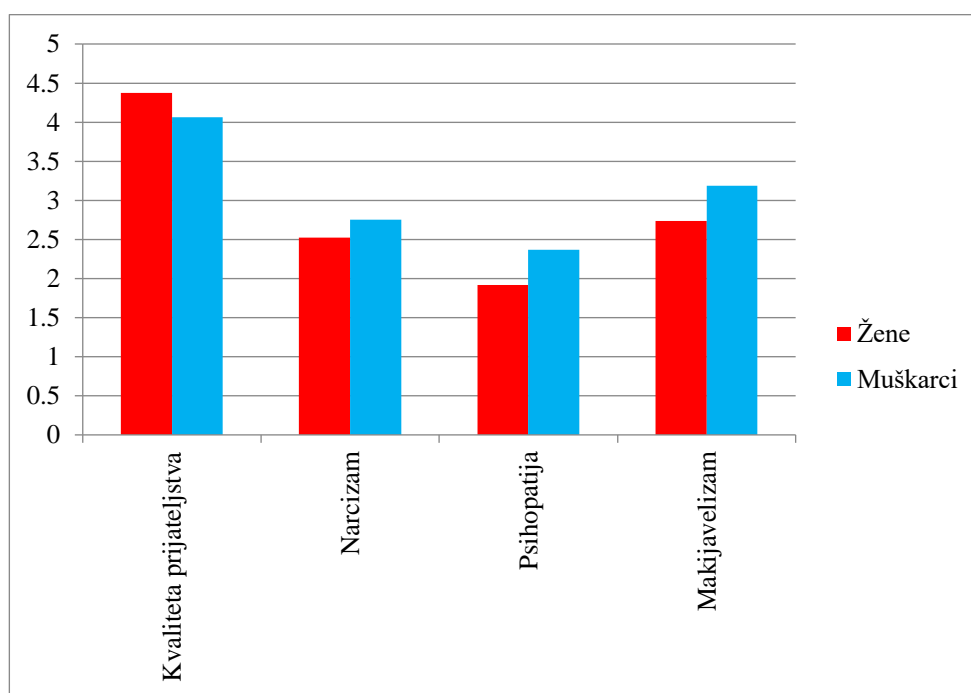
U *Tablici 2* je vidljivo i da su aritmetičke sredine triju osobina mračne trijade (narcizam, psihopatija, makijavelizam) i triju faceta emocionalne manipulacije (emocionalna manipulacija, slabe emocionalne vještine i prikrivanje emocija) srednjih vrijednosti, dok se aritmetičke sredine preostale dvije subskale *Skale prisnosti u prijateljstvu* (poznavanje i dijeljenje te privrženost), slično kao aritmetičke sredine na *McGillovom upitniku prijateljstva* i subskali povjerenje i odanost, kreću prema višim vrijednostima. Koeficijenti pouzdanosti su vrlo zadovoljavajući za sve korištene mjere i njihove subskale, te su se kretali od .69 do .94.

U svrhu odgovora na drugi problem istraživanja odnosno provjeravanja značajnosti razlike među ženama i muškarcima, na svim ispitivanim varijablama provedeni su t-testovi za nezavisne uzorke.

Tablica 3 Prikaz rezultat t-testova za nezavisne uzorke pri ispitivanju razlika u kvaliteti prijateljstva, osobinama mračne trijade i facetama emocionalne manipulacije kod žena i muškaraca (N=382)

	M _ž	M _m	t-vrijednost	Df	p
Kvaliteta prijateljstva	4.37	4.06	7.99	380	0.00*
Narcizam	2.52	2.75	-3.19	380	0.00*
Psihopatija	1.92	2.37	-6.22	380	0.00*
Makijavelizam	2.74	3.19	-5.99	380	0.00*
Emocionalna manipulacija	28.48	29.16	-0.60	380	0.68
Slabe emocionalne vještine	11.00	11.45	-0.99	380	0.25
Prikrivanje emocija	8.97	9.18	-0.57	380	0.66

* $p < .05$, ** $p < .01$

Slika 1. Grafički prikaz aritmetičkih sredina na mjerama kvalitete prijateljstva i mračne trijade s obzirom na rod (N = 382)

Izračunom t-testova za nezavisne uzorke utvrđeno je da se žene i muškarci značajno razlikuju u kvaliteti prijateljstva, narcizmu, psihopatiji i makijavelizmu. Značajne rodne razlike nisu pronađene na subskalama *Skale emocionalne manipulacije*. Istorodna prijateljstva žena su bila kvalitetnija od istorodnih prijateljstava muškaraca. Suprotno, muškarci su imali više rezultate na skalama narcizma, psihopatije i makijavelizma.

U svrhu ispitivanja povezanosti svih varijabli korištenih u istraživanju, računali su se Pearsonovi koeficijenti korelacije, prikazani u *Tablici 6*. S obzirom da su na skali koja ispituje kvalitetu prijateljstva žene procjenjivale žene, a muškarci muškarce, korelacije su se računale na poduzorcima žena i muškaraca.

Tablica 4 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije među korištenim varijablama na poduzorku žena (N = 276)

	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Kvaliteta prijateljstva		-.00	-.21*	-.14*	-.00	.01	.02	.65*
2 Narcizam			.39*	.30*	.25*	-.09	-.09	.02
3 Psihopatija				.58*	.23*	.08	-.04	-.05
4 Makijavelizam					.05	.08	.07	-.05
5 Emocionalna manipulacija						.34*	-.00	-.05
6 Slabe emocionalne vještine							.29*	.01
7 Prikrivanje emocija								-.07
8 Skala prisnosti u prijateljstvu								

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kvaliteta prijateljstva je značajno i negativno povezana s dvjema osobinama mračne trijade, psihopatijom i makijavelizmom, te značajno i pozitivno s ukupnim rezultatom na *Skali prisnosti u prijateljstvu*. Sudionice s izraženijim psihopatskim i makijavelističkim tendencijama imaju prijateljstva lošije kvalitete. S druge strane, kvalitetniji prijateljski odnosi su i prisniji. Treća osobina mračne trijade (narcizam) i tri facete emocionalne manipulacije nisu značajno povezane s funkcijama prijateljstva. Sve tri osobine mračne trijade su međusobno značajno i pozitivno povezane. Osobe s višim razinama jedne osobine trijade (npr. narcizma), imaju izraženije i druge dvije osobine (npr. makijavelizma i psihopatije). Subskala emocionalne manipulacije je značajno i pozitivno povezana s subskalom slabih emocionalnih vještina, ali nije značajno povezana sa subskalom prikrivanja emocija. Dakle, žene što su sklonije prepoznavanju emocionalne manipulacije u svom ponašanju, istovremeno su manje sklone percipirati sebe emocionalno

vještima. Subskale slabih emocionalnih vještina i prikrivanja emocija su također značajno i pozitivno povezane, što znači da osoba sa slabijim emocionalnim vještinama, lošije prikriva emocije. Što se tiče osobina mračne trijade i faceta emocionalne manipulacije, subskala emocionalne manipulacije značajno je i pozitivno povezana s narcizmom i psihopatijom, ali ne i s makijavelizmom. Sudionice s izraženijim osobinama narcizma i psihopatije su sklonije emocionalnoj manipulaciji. Niti jedna od tri osobine mračne trijade nije značajno povezana sa subskalama slabih emocionalnih vještina i prikrivanja emocija. Na kraju, ukupan rezultat na *Skali prisnosti u prijateljstvu*, osim s kvalitetom prijateljstva, nije značajno povezan s niti jednom drugom varijablom.

Tablica 5 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije među korištenim varijablama na poduzorku muškaraca (N = 106)

	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Kvaliteta prijateljstva		.28*	-.05	-.01	-.02	.08	-.10	.75*
2 Narcizam			.40*	.28*	.11	-.08	-.02	.29*
3 Psihopatija				.54*	.13	-.11	.05	.06
4 Makijavelizam					-.01	-.08	.11	-.02
5 Emocionalna manipulacija						-.21*	-.13	.08
6 Slabe emocionalne vještine							.24*	.02
7 Prikrivanje emocija								-.08
8 Skala prisnosti u prijateljstvu								

* $p < .05$, ** $p < .01$

Kvaliteta prijateljstva je značajno i pozitivno povezana s osobinom narcizma te s ukupnim rezultatom na *Skali prisnosti u prijateljstvu*. Osobe s izraženijim narcističkim tendencijama imaju kvalitetnija prijateljstva, što se potpuno razlikuje od rezultata korelacijskih analiza na poduzorku žena. Ono što je u skladu s rezultatima na poduzorku žena jest da su kvalitetniji prijateljski odnosi također i prisniji. Ostale dvije osobine mračne trijade (psihopatija i makijavelizam) i tri facete emocionalne manipulacije nisu značajno povezane s kvalitetom prijateljstva. Isto kao na poduzorku žena, sve tri osobine mračne

trijade su međusobno značajno i pozitivno povezane. Dakle, sudionici kod kojih je jedna od osobina trijade izraženija, izraženije su i druge dvije osobine. Subskala emocionalne manipulacije je značajno i negativno povezana sa subskalom slabih emocionalnih vještina, ali ne i sa subskalom prikrivanja emocija. Za razliku od rezultata na poduzorku žena gdje je dobiveno da, što je osoba sklonija emocionalnoj manipulaciji, njene emocionalne vještine su lošije, ovdje je dobiveno suprotno. Što je osoba sklonija emocionalnoj manipulaciji, njene emocionalne vještine su bolje. Značajna i pozitivna povezanost subskala slabih emocionalnih vještina i prikrivanja emocija je u skladu s rezultatima na poduzorku žena. Što osoba ima slabije emocionalne vještine, lošije prikriva emocije. Dok je na poduzorku žena subskala emocionalne manipulacije značajno povezana s narcizmom i psihopatijom, na poduzorku muškaraca tri subskale mračne trijade i tri subskale emocionalne manipulacije nisu međusobno značajno povezane. Na kraju, ukupan rezultat na *Skali prisnosti u prijateljstvu*, osim s kvalitetom prijateljstva i narcizmom, nije značajno povezan s niti jednom drugom varijablom, te je to u skladu s rezultatima na poduzorku žena.

Standardna regresijska analiza

U svrhu odgovora na zadnji problem odnosno ispitivanja doprinosa osobina mračne trijade i emocionalne manipulacije kvaliteti prijateljstva provedena je standardna regresijska analiza na poduzorcima žena i muškaraca. Iako je navedeno da se ispituje doprinos svih triju osobina trijade i faceta emocionalne manipulacije, u *Tablicama 4 i 5* se pokazalo da je kvaliteta prijateljstva kod muškaraca povezana samo s narcizmom, a kod žena s psihopatijom i makijavelizmom. Iz tog razloga, ostale varijable koje nisu bile značajne su bile isključene iz daljnjih regresijskih analiza.

Tablica 6 Prikaz rezultata standardne regresijske analize s osobinama psihopatije i makijavelizma kao prediktorima i kvalitetom prijateljstva kao kriterijem na poduzorku žena (N=276)

	Kvaliteta prijateljstva		
	β	<i>rsp</i>	
Makijavelizam	-0.03	-0.03	$R = .21$ $R^2 = .06$
Psihopatija	-.19*	-.16*	$R^2_{kor} = .04$ $F(2,273) = 6.48, p$

* $p < .05$, ** $p < .01$

Legenda: β – standardizirani regresijski koeficijent, r_{sp} = koeficijent semiparcijalne korelacije, R^2 = koeficijent multiple determinacije, R^2_{kor} - korigirani koeficijent multiple determinacije

Rezultati standardne regresijske analize na poduzroku žena ukazuju da osobine makijavelizma i psihopatije objašnjavaju 4% varijance kvalitete prijateljstva ($R = .21$). Dobiveni rezultati pokazuju da makijavelizam značajno ne doprinosi ($\beta = -.03$), dok psihopatija ($\beta = -.19$) doprinosi u predikciji kvalitete prijateljstva. Negativan regresijski koeficijent znači da više razine te osobine predviđaju razvoj prijateljskih odnosa lošije kvalitete. Drugim riječima, psihopatija je negativan prediktor kvalitete prijateljstva, što znači da žene s izraženijim psihopatskim tendencijama imaju i lošije prijateljske odnose.

Tablica 7 Prikaz rezultata standardne regresijske analize s osobinom narcizma kao prediktorom i kvalitetom prijateljstva kao kriterijem na poduzorku muškaraca (N=106)

Kvaliteta prijateljstva			
	β	r_{sp}	
			$R = .28$
			$R^2 = .08$
Narcizam	.28*	.28*	$R^2_{kor} = .07$
			$F(1,104) = 8.85, p$
			< 0.01

* $p < .05$, ** $p < .01$

Legenda: β – standardizirani regresijski koeficijent, r_{sp} = koeficijent semiparcijalne korelacije, R^2 = koeficijent multiple determinacije, R^2_{kor} - korigirani koeficijent multiple determinacije

Koeficijent multiple korelacije između kvalitete prijateljstva i narcizma iznosi: $R = .28$. Rezultati standardne regresijske analize na poduzroku muškaraca pokazuju da narcizam značajno doprinosi ($\beta = .28$) u predikciji kvalitete prijateljskog odnosa. Narcizam kao prediktor objašnjava 7% varijabiliteta kvalitete prijateljstva. Pozitivan regresijski koeficijent znači da više razine te osobine predviđaju razvoj prijateljskih odnosa bolje kvalitete. Drugim riječima, narcizam je pozitivan prediktor kvalitete prijateljstva, što znači da muškarci s izraženijom osobinom narcizma imaju kvalitetnije prijateljske odnose.

5. DISKUSIJA

Prijateljstvo je jedna od najbrojnijih i najbitnijih veza tijekom životnog vijeka, te je poznato kako takve veze uvelike mogu olakšati život pojedinca. No, ne traže svi ljudi isto od svojih bliskih prijatelja, te osim roda, ličnost može biti jedna od utjecajnih odrednica takvog odnosa (Selfhout i sur., 2010). Unatoč tome što se smatra da mračne osobine ličnosti mogu imati određenu korist u određenim područjima života (Jonason i sur., 2009), drugim ljudima su takve osobine averzivne (Back i sur., 2010; Rauthmann, 2012; Wastell i Booth, 2003), te se pretpostavljalo da vjerojatno neće biti u pozitivnom odnosu s razvojem bliskih prijateljskih odnosa. Također, s obzirom da emocionalna manipulacija ima negativnu konotaciju i da se često odnosi za izazivanje neugodnih emocija kod drugih (Grieve, 2011), očekivalo se da će osobe sklonije emocionalnoj manipulaciji imati prijateljstva lošije kvalitete. Iako su neka prijašnja istraživanja međusobno već povezivala konstrukte kvalitete prijateljstva, mračne trijade i emocionalne manipulacije, koliko je poznato, u niti jednom istraživanju nisu bili obuhvaćeni svi konstrukti i njihove facete simultano. S obzirom na to, cilj ovog istraživanja je bio ispitati odnos kvalitete prijateljstva s osobinama makijavelizma, narcizma i psihopatije (kao faceta mračne trijade) i facetama sklonosti emocionalnoj manipulaciji, slabih emocionalnih vještine i prikrivanja emocija (kao faceta emocionalne manipulacije).

Provjera faktorske strukture i metrijskih karakteristika *McGillovog upitnika prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva*

Prvi istraživački problem je bio validirati *McGillov upitnik prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva* (Mendelson i Aboud, 1999) na hrvatskom uzorku mlađe odrasle dob. Prvi dio prvog problema je bio provjeriti faktorsku strukturu skale adaptirane na hrvatski jezik za potrebe ovog istraživanja. Budući da se izvorna verzija *McGillove upitnika prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva* (Mendelson i Aboud, 1999) sastoji od šest faktora (stimulirajuće prijateljstvo, pomoć, intimnost, pouzdan savez, samovalidacija i emocionalna sigurnost), očekivala se potvrda takve strukture i u adaptiranoj hrvatskoj verziji. Provedbom faktorske analize nije potvrđena struktura od šest faktora, već je dobivena jednofaktorska struktura skale. Osim što je u originalnoj verziji odgovore sudionika na upitniku moguće interpretirati kao rezultate dobivene na različitim subskalama, moguće ih je računati i kao ukupan rezultat, pa dobivena jednofaktorska struktura nije ni pogrešna ni neinterpretabilna. Ukupan rezultat u originalnoj verziji opisuje kako pojedinac percipira kvalitetu prijateljstva s procjenjivanom osobom kroz različite funkcije prijateljstva koje su međusobno povezane

(Mendelson i Aboud, 1999; 2014). Stoga se može zaključiti da se u adaptiranoj hrvatskoj verziji ispituje samo opća kvaliteta prijateljskog odnosa iz funkcionalne perspektive.

Jedan od mogućih razloga zašto nije dobivena struktura od šest faktora na *McGillovom upitniku prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* je prijevod čestica. Budući da je bila potrebna veća prilagodba nekih tvrdnji s engleskog kako bi one imale smisla na hrvatskom jeziku (npr., zbog strukture rečenica), možda su neke čestice izgubile izvoran smisao ili su ih sudionici krivo shvatili. Drugi razlog može biti to što je naglašeno da se procjenjuje blizak prijatelj/ica, umjesto najbolji prijatelj/ica. Naime, kvaliteta prijateljstva može varirati ovisno o stupnju bliskosti u prijateljskom odnosu, pa najbolji prijatelji imaju kvalitetnije odnose od dobrih prijatelja (Mendelson i Kay, 2003). U ovom istraživanju možda svi sudionici nisu procjenjivali najboljeg prijatelja. Iako se po prikupljenim sociodemografskim podacima (s obzirom na dužinu prijateljstva, broj bliskih prijatelja, čestinu kontakta i sl.) može zaključiti da se ipak radi o najbližem prijatelju, faktorska struktura bi se svakako trebala provjeriti i na rezultatima sudionika koji su procjenjivali isključivo najboljeg prijatelja ili prijateljicu. Još jedan razlog nepotvrđene strukture može biti osoba koju su procjenjivali. Iako su se istorodna prijateljstva ispitivala i u originalnom istraživanju, možda bi rezultati na našem uzorku potvrdili strukturu od šest faktora da su i muškarci i žene procjenjivali osobu istog roda, npr., blisku žensku prijateljicu. S obzirom na to, u idućim istraživanjima faktorsku analizu bi trebalo provesti na uzorku koji procjenjuje najboljeg prijatelja i gdje svi sudionici procjenjuju osobu istog roda. Budući da su dosadašnje primjene pokazale jasnu strukturu od šest faktor, preporučuje se i provođenje sofisticiranijih metoda, poput konfirmatorne faktorske analize.

Drugi dio prvog problema je bio ispitati pouzdanost i konvergentnu valjanost *McGillovog upitnika prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva*. Analizom se utvrdilo da je pouzdanost cijelog upitnika visoka ($\alpha = .94$), kao što je bilo očekivano. Konvergentnu valjanost se ispitalo uz pomoć *Skale prisnosti u prijateljstvu* (Lacković-Grgin i Valčić, 2002), koja je često korištena na hrvatskom uzorku. Konstruirajući svoju skalu, Mendelson i Aboud (1999; 2014) su neke od čestica, koje su koristili u svojoj skali, preuzeli i prilagodili iz drugih skala, uključujući *Skalu prisnosti u prijateljstvu*. S obzirom na to, pretpostavljalo se da će obje mjere kvalitete prijateljstva biti u pozitivnoj korelaciji. Dobiveni rezultati su to i pokazali, te su dvije mjere kvalitete prijateljskog odnosa bile u pozitivnim korelacijama i na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca. Budući da primijenjeni mjerni instrument ima primjerene metrijske karakteristike, može se koristiti u

svrhe kada nije potrebno razlikovanje aspekata prijateljskog odnosa, već kada se želi ispitati samo opća kvaliteta prijateljskog odnosa iz funkcionalne perspektive.

Razlike u kvaliteti prijateljstva, osobinama mračne trijade i facetama emocionalne manipulacije

Drugi istraživački problem je bio ispitati razlike između muškaraca i žena u kvaliteti prijateljstva, trima osobinama mračne trijade (narcizam, psihopatija, makijavelizam) i trima facetama emocionalne manipulacije (sklonost emocionalnoj manipulaciji, slabe emocionalne vještine, prikrivanje emocija). Očekivalo se da će žene imati više rezultate na kvaliteti prijateljstva, a da će muškarci imati više rezultate na osobinama mračne trijade te na facetama emocionalne manipulacije. Računanjem t-testova za nezavisne uzorke rodne razlike su utvrđene u kvaliteti prijateljstva i osobinama mračne trijade, dok rodni razlika na facetama emocionalne manipulacije nije bilo. Kao što je pretpostavljeno, žene su imale više rezultate na kvaliteti prijateljstva, dok su muškarci imali više rezultate na narcizmu, psihopatiji i makijavelizmu.

Dobiveni rezultati na subskali emocionalne manipulacije nisu u skladu s rezultatima prijašnjeg istraživanja (Grieve i Mahar, 2010), gdje su razlike među muškarcima i ženama utvrđene. Iako se na hrvatskom uzorku mjera emocionalne manipulacije većinski koristila u svrhu istraživanja partnerskih odnosa, u jednom istraživanju (Opat, 2014) su se ispitivale i rodne razlike u sklonosti korištenja emocionalne manipulacije. U tom istraživanju rodne razlike nisu utvrđene (Opat, 2014), što je pak u skladu s rezultatima ovog istraživanja. Također, dosadašnja istraživanja su pokazala da postoje razlike u stilovima manipulacije između muškaraca i žena (Gruber i White, 1986; Wilson i sur., 1996). Rodne razlike u našem uzorku vjerojatno bi bile značajne da su se ispitivale pojedinačne strategije manipulacije. S obzirom da se u ovom istraživanju ispitivala generalna sklonost emocionalnoj manipulaciji, rodne razlike na subskali emocionalne manipulacije nisu bile značajne. Rodne razlike nisu utvrđene ni na preostale dvije subskale (slabe emocionalne vještine i prikrivanje emocija), ali to je u skladu s prijašnjim istraživanjem (Grieve i Mahar, 2010).

Rezultati na preostale dvije mjere (kvaliteta prijateljstva i mračna trijada) su u skladu s dosadašnjim istraživanjima (npr., Ali i Chamorro – Premuzic, 2010; Baron-Cohen i Wheelwright, 2003; Demir i Orthel, 2011; Mendelson i Aboud, 1999; Parker i Asher, 1993; Paulhus i Williams, 2002). Razlog tomu su vjerojatno tradicionalna rodna uloge i očekivanja društva. Od muškaraca se očekuje da se odvoje od onog što se smatra "femininim" (Williams, 1985), te se ne smiju prikazati vulnerabilnima pred svojim muškim

prijateljima, što dovodi do toga da se češće emocionalno suzdržavaju (Bank i Hansford, 2000). S druge strane, emocionalno dijeljenje i podrška koji su izraženije u ženskim istorodnim prijateljstvima, čine ta prijateljstva bogatijima i više ispunjavajućima (Elkins i Peterson, 1993). Dakle, moglo bi se reći da su prijateljski odnosi muškaraca više instrumentalni, dok su prijateljski odnosi žena i ekspresivni i instrumentalni (Wright i Scanlon, 1991). No, generalizaciju treba izbjegavati te treba uzeti u obzir da, iako i žene i muškarci smatraju da im je intimnost važna, možda imaju različite standarde za procjenjivanje intimnosti prijateljskog odnosa. Drugim riječima, ako žene i muškarci definiraju pojam prijateljstva na različite načine, to se može reflektirati u jeziku, ali ne i u stvarnom ponašanju (Caldwell i Peplau, 1982). Na primjer, možda muškarci bitnijima smatraju neka ponašanja koja ova skala ne obuhvaća. Također, to ostavlja dojam da u istorodnim prijateljstvima postoji uniformnost, što vjerojatno nije slučaj (Wright, 1988). Ponašanja koja su povezana s osobinama mračne trijade su također tradicionalno prihvatljivija za muškarce (Paulhus i Williams, 2002). Iako žene mogu imati visok rezultat na skalama mračne trijade, one će vjerojatno osjetiti ozbiljnije posljedice takvih ponašanja nego što ih muškarci osjete (Jonason i sur., 2012).

S obzirom da je na mjeri kvalitete prijateljstva rod procjenjivane osobe bio različit za žene i muškarce (odnosno žene su procjenjivale svoje bliske prijateljice, a muškarci svoje bliske prijatelje) sljedeća dva problema su se ispitivala na poduzorcima.

Povezanost kvalitete prijateljstva, osobina mračne trijade i faceta emocionalne manipulacije na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca

Treći istraživački problem bio je ispitati povezanost kvalitete prijateljstva, triju osobina mračne trijade i triju faceta emocionalne manipulacije na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca. Pretpostavljalo se da će kvaliteta prijateljstva biti negativno povezana s osobinama mračne trijade i facetama emocionalne manipulacije, a da će facete emocionalne manipulacije i osobine mračne trijade međusobno biti pozitivno povezane.

Rezultati dobiveni na poduzorku žena su pokazali da je kvaliteta prijateljstva bila negativno povezana s dvjema osobinama mračne trijade, psihopatijom i makijavelizmom. Treća osobina mračne trijade (narcizam) nije bila značajno povezana s kvalitetom prijateljstva. Povezanost makijavelizma i prijateljstva lošije kvalitete je u skladu s prijašnjim istraživanjem (Abell i sur., 2016). Abell i sur. (2016) su tu povezanost objasnili time da se osobe visoko na makijavelizmu na taj način štite od eksploatacije od strane drugih, uključujući prijatelja. Tako što ostaju emocionalno udaljeni, imaju koristi od prijateljske veze, ali izbjegavaju emocionalnu investiciju, koja može dovesti do distresa

ako prijatelj obustavi pružanje podrške. Nadalje, makijavelizam i psihopatija su "mračnije" i "otrovnije" osobine od narcizma (Rauthmann i Kolar, 2012), pa nije čudno da osobe visoko na te dvije osobine imaju prijateljstva lošije kvalitete. S obzirom da je narcizam osobina trijade koja ima najdruštveniju jezgru (Jonason i Schmitt, 2012), bilo bi logično da je i ta osobina povezana s kvalitetom prijateljstva. Međutim, ovaj suprotni nalaz je u skladu s prijašnjim istraživanjem (Zhou i sur., 2012), gdje se pokazalo da narcizam nije povezan s kvalitetom prijateljstva kod adolescentica, ali jest kod adolescenata. Razlog tomu može biti što su žene sa svojim ženskim prijateljicama ugodnije, za razliku od muškaraca koji su sa svojim muškim prijateljima dominantniji (Suh, Moskowitz, Fournier i Zuroff, 2004).

Rezultati dobiveni na poduzorku muškaraca su pokazali da je kvaliteta prijateljstva bila pozitivno povezana s osobinom narcizma, što je suprotno od rezultata dobivenih na poduzorku žena. Ostale dvije osobine mračne trijade (psihopatija i makijavelizam) nisu bile povezane s kvalitetom prijateljstva. To što je narcizam pozitivno povezan s kvalitetom prijateljstva kod muškaraca (ali ne i kod žena) je u skladu s prijašnjim, već spomenutim istraživanjem (Zhou i sur., 2012), gdje je dobiveno da je narcizam značajno pozitivno povezan samo s kvalitetom prijateljstva kod adolescenata. Narcizam je karakteriziran grandioznim mišljenjem o sebi, povlaštenosti, previsokim samopoštovanjem i tome slično, a to su sve karakteristike koje se smatraju tipično maskulinima (Zhang i sur., 2001). Zhou i sur. (2012) su dobivenu povezanost objasnili time da je to empirijski dokaz za hipotezu da je narcističko ponašanje više socijalno prihvaćeno kod muškaraca nego kod žena, odnosno da se kod muškaraca narcističko ponašanje smatra u skladu s njihovom rodnom ulogom (Zhou i sur., 2012). Takve maskuline karakteristike su prihvatljivije u muškim grupama te ih se više pronalazi u muškim istorodnim prijateljstvima (Suh i sur., 2004).

Ni na poduzorku žena ni na poduzorku muškaraca facete emocionalne manipulacije nisu bile povezane s kvalitetom prijateljstva. Naime, možda bi povezanost kvalitete prijateljstva i emocionalne manipulacije bila značajna da su se, umjesto općenite kvalitete prijateljskog odnosa, ispitivali različiti aspekti kvalitete prijateljstva. U istraživanju Abell i sur. (2016) subskala emocionalne manipulacije je bila povezana s nekim funkcijama prijateljstva (intimnost, pomoć, odanost, emocionalna sigurnost), dok s drugima nije (stimulirajuće prijateljstvo, samovalidacija). Također, umjesto da su se ispitivali različiti aspekti kvalitete prijateljstva, mogle su se ispitivati i različite strategije manipulacije. Možda bi se, pri korištenju mjere koja sadrži različite strategije ili taktike manipulacije, povezanost emocionalne manipulacije i kvalitete prijateljstva pokazala značajnom. Na

primjer, možda su neke taktike uočljivije od strane druge osobe ili su negativnije vrednovane pa više utječu na razvoj odnosa lošije kvalitete.

Na kraju, na poduzorku žena subskala emocionalne manipulacije je bila pozitivno povezana s narcizmom i psihopatijom, ali ne i s makijavelizmom. S druge strane, na poduzorku muškaraca ta povezanost nije dobivena. Također, i na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca niti jedna od tri osobine nije bila povezana sa subskalama slabih emocionalnih vještina i prikrivanja emocija. Moguće objašnjenje pozitivne povezanosti psihopatije i narcizma s facетom emocionalne manipulacije na poduzorku žena možda leži u tome što makijavelizam jedini nije tradicionalno klinički sindrom (Furnham i sur., 2014). Budući da to jedina normativna osobina ličnosti u mračnoj trijadi, možda u usporedbi s druge dvije osobine, emocionalna manipulacija u toj osobini ne dolazi toliko do izražaja. Također, možda bi sve tri osobine mračne trijade bile značajno povezane s emocionalnom manipulacijom da su se umjesto, generalne sklonosti emocionalnoj manipulaciji, ispitivale različite strategije ili taktike manipulacije. Kao što je spomenuto, muškarci i žene se razlikuju u stilovima manipulacije (Gruber i White, 1986; Wilson i sur., 1996) te bi možda i korelacije na poduzorku muškaraca bile značajne da su se ispitivale i neke druge strategije manipuliranja drugima. Objašnjenje za manjak značajnih korelacija među ostale dvije facete emocionalne manipulacije (slabe emocionalne vještine i prikrivanje emocija) i osobina mračne trijade mogu biti neke značajke sudionika. S obzirom da osobe visoko na mračnoj trijadi imaju problema u percepciji i interpretaciji emocija (Nagler i sur., 2014), možda sudionici nemaju dobar uvid u to koliko uspješno koriste emocionalne vještine ili koliko uspješno prikrivaju emocije.

Regresijske analize na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca

Zadnji problem i na poduzorku žena i na poduzorku muškaraca je bio ispitati doprinos osobina mračne trijade i faceta emocionalne manipulacije u objašnjenju kvalitete prijateljstva. Pretpostavljalo se kako će viši rezultati na tim osobinama predviđati niže rezultate na kvaliteti prijateljstva.

Budući da se u korelacijskim analizama na poduzorku žena pokazalo da su s kvalitetom prijateljstva povezane osobine psihopatije i makijavelizma, samo su te dvije osobine bile uvrštene u regresijsku analizu. Pretpostavljalo se kako će viši rezultati na tim osobinama predviđati niže rezultate na kvaliteti prijateljstva. Dobiveni rezultati su pokazali da jedino psihopatija značajno doprinosi predikciji kvalitete prijateljstva, odnosno da sudionici s izraženijom osobinom psihopatije imaju lošije prijateljske odnose. Pojedinci koji su visoko na psihopatiji iskazuju deficite u socijalizaciji, te ih ti deficiti čine

podložnima za mnoge stvari (poput lošeg uspjeha u školi, neregularnu zaposlenost, legalne probleme i sl.), uključujući interpersonalne konflikte (Newman i sur., 2005). S obzirom da su se ljudima manje sviđali i da su ih općenito gledali negativnije (Rauthmann, 2012), nije začuđujuće da im je teško ostvariti bliske odnose ispunjene intimnosti, pomoći, sigurnosti i zajedničkim aktivnostima. Također, s obzirom da se radi o poduzorku žena, u slučaju da ženska osoba i iskaže psihopatske tendencije, vjerojatno će osjetiti teže posljedice nego što bi ih muškarac doživio. Drugim riječima, žene s visokim antisocijalnim tendencijama iskazuju više razine okolinske deprivacije, viktimizacije i problema s mentalnim zdravljem (Teplin i sur., 2002). Također, rezultati dobiveni u ovom istraživanju nisu u skladu s prijašnjim istraživanjem gdje je makijavelizam predviđao prijateljske odnose lošije kvalitete (Abell i sur., 2016; Lyons i Aitken, 2010). Razlog tomu može biti to što je psihopatija najpodmuklija od tri osobine (Paulhus i Williams, 2002), te u usporedbi s psihopatijom, makijavelizam koji je normativna osobina ličnosti (Furnham i sur., 2014), vjerojatno ne dolazi do izražaja. Kada bi se gledao doprinos svake osobine zasebno, možda bi makijavelizam značajno predviđao kvalitetu prijateljstva.

Slično kao na poduzorku žena, korelacijskim analizama je utvrđeno da je kvaliteta prijateljstva bila je povezana s osobinom narcizma, pa je u regresijsku analizu bila uvrštena samo ta osobina. Rezultati su pokazali da narcizam značajno doprinosi u predikciji kvalitete prijateljstva. No, suprotno očekivanjima više razine te osobine su predviđale prijateljske odnose bolje kvalitete. Kao što je već rečeno, to je u skladu s prijašnjim istraživanjem, gdje su narcističke karakteristike prihvatljivije i učestalije u muškim istorodnim prijateljstvima za razliku od ženskih istorodnih prijateljstava (Suh i sur., 2004; Zhou i sur., 2012). Također, osobe visoko na narcizmu kontinuirano traže validaciju slike o sebi (Morf i Rhodewalt, 2001), a jedna od funkcija prijateljskih odnosa je da prijatelj pomaže pojedincu održati pozitivnu sliku o sebi, odnosno da ga validira (Zhou i sur., 2012). Općenito, osobe visoko na narcizmu na prvo upoznavanje ostavljaju bolji dojam (Back i sur., 2010; Paulhus, 1998), te su često opisani kao karizmatični i šarmantni (Morf i Rhodewalt, 2001). Zaključno, s obzirom da se kvaliteta prijateljskog odnosa procjenjivala iz perspektive osobe visoko na narcizmu, možda takve osobe percipiraju da su im prijateljstva bolje kvalitete nego što zapravo jesu.

Završna razmatranja

U ovom istraživanju nastojao se objasniti odnos kvalitete prijateljstva, osobina mračne trijade (narcizam, psihopatija i makijavelizam) i faceta emocionalne manipulacije (sklonost emocionalnoj manipulaciji, percipiranje slabih emocionalnih vještina i prikriivanje emocija). Naime, postoji manjak istraživanja koja ispituju ta tri konstrukta i sve njihove facete simultano, osobito na hrvatskom uzorku. Također, provedena je validacija novog mjernog instrumenta

Kao i svako istraživanje, i ovo ima neka svoja ograničenja koja je dobro istaknuti za bolje usmjeravanje budućih istraživanja. Za početak možemo navesti nejednak omjer muškaraca i žena koji su sudjelovali u istraživanju. Naspram 72.06% ženskih sudionika sudjelovalo je 27.68% muških sudionika. Do muških sudionika se dolazilo teže nego do žena. No, to je očekivano i u skladu s rezultatima istraživanja Lewis, Winstead i Derlega (1989; prema Mendelson i Kay, 2003), gdje su ispitali razlike među muškarcima i ženama pri volontiranju u sudjelovanju u istraživanju prijateljskih odnosa. Očekivano, pokazalo se da su muškarci manje voljni sudjelovati u istraživanju prijateljstava s drugim muškarcima. Kada se drugu skupinu ispitanika pitalo da navedu razloge takvog odaziva, kao razlozi bili su navedeni manja emocionalna ekspresivnost muškaraca i strah da ih se ne percipira homoseksualnima. Iako su muškarci općenito manje voljni sudjelovati u istraživanjima, vjerojatno je ovaj put na odluku utjecala i tema istraživanja. Osim omjera muškaraca i žena uzorku, problem je mogao biti i dobni raspon. U ovom istraživanju je uzorak bio heterogeniji po dobi nego u originalom istraživanju (Mendelson i Aboud, 1999; 2014). S obzirom da je medijan iznosio 22, te da su "ekstremi" većinom bili prijeko potrebni muškarci, ekstremni podaci su pak zadržani u analizi. Unatoč tome, faktorsku strukturu bi bilo dobro ponoviti na uzorku koji je obuhvaćen u originalnom istraživanju. Također, uzorak se sastojao od opće populacije za osobine narcizma i psihopatije. Možda bi na pravom kliničkom uzorku, neke od ovdje nedokazanih korelacija, bile potvrđene. Na primjer, vjerojatno bi na takvom uzorku slabe emocionalne vještine i sklonost manipulaciji bile pozitivno povezane s dvjema osobinama.

Kao što je već poznato, osobe koje se dobrovoljno javljaju za sudjelovanje u istraživanju se razlikuju od osoba koje se ne javljaju. S obzirom da je ovaj upitnik bio distribuiran samo u online verziji, osobe koje su ga riješile se vjerojatno razlikuju od osoba koje nisu, kako u ličnosti, tako i u prijateljskim odnosima. Za upitnik su možda bile zainteresiranije osobe koje prijateljske odnose cijene više. Na pitanje "*Koliko bitnim smatrate imati bliske prijatelje?*" 95.56% sudionika je smatralo da je bitno ili jako bitno imati prijatelje, te je to vidljivo i u aritmetičkim sredinama *McGillovog upitnika*

prijateljstva i *Skale prisnosti u prijateljstvu* koje se kreću prema višim rezultatima. Dakle, sudionici su možda bili osobe koje prijateljstvo i prisnost u prijateljskom odnosu smatraju bitnijima za dobrobit i život općenito. Iako online metoda upitnika ima neke dobre strane koje papir-olovka mjera nema (npr., odgovori se ne mogu preskakati, lakše je skupiti sudionike), postoje i nedostaci. Manji je nadzor pri rješavanju, pa to može dovesti do lakšeg odustajanja od rješavanja, krivog predstavljanja i sl. Također, sva četiri upitnika su samoizvještajne mjere, a s tim je automatski vezano socijalno poželjno odgovaranje. Iako je u početnoj motivacijskoj uputi zajamčena anonimnost, ispitivali su se aspekti ličnosti koji se smatraju negativnima. To je moglo dovesti do ublažavanja odgovora sudionika na one koje smatraju prikladnijima. Povrh toga, online upitnici vjerojatno ne mogu zahvatiti kompleksnost stvarnih interakcija te ostavljaju neka pitanja neodgovorena, za razliku od opažanja ili eksperimenata (Lyons i Aitken, 2010).

Umjesto roda se možda trebala istraživati rodna uloga. Neka istraživanja su pokazala da je, umjesto roda, bitnije koliko su osobe u doticaju sa svojom femininom stranom. S obzirom da se razgovaranje o osjećajima i prikazivanje sebe vulnerabilnim smatra femininim, nije neočekivano da su osobe visoko na femininosti (bez obzira na razinu maskuliniteta) imale više rezultate na emocionalnoj intimnosti u prijateljskim odnosima (Williams, 1985; Fischer i Narus, 1981). No, budući da društvo ionako većinom ne odobrava takvo ponašanje muškaraca, korištenje roda (umjesto rodne uloge) vjerojatno nije tolika greška. Svakako bi u budućim istraživanjima bilo zanimljivo ispitati rodnu ulogu u odnosu na kvalitetu prijateljstva. Osim toga, buduća istraživanja bi trebala u obzir uzeti seksualnu orijentaciju. Budući da se na mješovita prijateljstva često gleda kao na uvertire u nešto više (Afifi i Faulkner, 2000), trebalo bi se provjeriti da li i na istorodna prijateljstva osoba homoseksualne ili biseksualne orijentacije ima razloga gledati na taj način.

Što se tiče primijenjenih upitnika, za detaljnije i bolje rezultate o tome kako je svaka osobina mračne trijade povezana s kvalitetom prijateljstva, umjesto *Kratke skale Mračne trijade*, možda su se trebale primijeniti skale koje ispituju svaku od osobina pojedinačno. Takve skale vjerojatno bolje operacionaliziraju tri osobine. No, glavni razlog zašto nije tako učinjeno je vremenska ekonomičnost. Ispitivanje svake osobine bi predugo trajalo, pa bi sudionicima bilo umarajuće i lakše bi odustajali od istraživanja. Štoviše, kao što je već spomenuto, bez obzira koriste li se duže ili kraće mjere mračne trijade, radi se o općoj populaciji te je to vjerojatno jedan od razloga nepotvrđivanja nekih povezanosti. Zatim, umjesto generalne sklonosti emocionalnoj manipulaciji (odnosno *Modificirane*

skale emocionalne manipulacije) bi se možda trebale ispitivati specifične taktike manipulacije, te bi buduća istraživanja mogla koristiti upitnike poput *Modificirane skale taktika manipulacije* (Opat, 2017; Opat Jozić i Ombla, 2018) ili još uvijek nevalidirane skale *Managing the emotions of others* (Austin i O'Donnell, 2013). S druge strane, uvijek treba imati u vidu da samoizvještajne mjere možda ne reflektiraju stvarnu sposobnost korištenja emocija za upravljanje drugim osobama (Grieve i Mahar, 2010). Nadalje, s obzirom da su Mendelson i About (1999) htjeli napraviti model prijateljstva koji vrijedi za sve dobne skupine, trebalo bi provjeriti valjanost *McGillovog upitnika prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* i na mlađem te osobito starijem uzorku (zbog manje istraženosti starije dobne skupine), te bi dokazivanje tog jednog modela prijateljstva, koji vrijedi za sve dobne skupine, možda moglo facilitirati uvijek nužna longitudinalna i cjeloživotna istraživanja o prijateljstvu. Na kraju, u ovom istraživanju se procjenjivao samo jedan blizak prijatelj. Svakako bi trebalo ispitati da li adaptirana verzija upitnika radi distinkciju među različitim vrste prijatelja, kao što je dokazano u istraživanju Mendelson i Aboud-a (2014.)

Zaključno, treba uzeti u obzir da je u ovom istraživanju ispitivana korelacija, a ne uzrok – posljedica. Dakle, iako psihopatija može biti negativno povezana s kvalitetom prijateljstva te predviđati razvoj prijateljskih odnosa lošije kvalitete, ne treba zanemariti činjenicu da možda upravo loši odnosi vode razvoju socijalno zlonamjernih i eksplozivnih osobina ličnosti. Slično vrijedi i za narcizam. Iako se pokazalo da je kod muškaraca pozitivno povezan s boljom kvalitetom prijateljstva, možda upravo podržavajuća priroda prijateljskog odnosa među muškarcima vodi razviju narcističkih karakteristika. Kao što se prijateljstva mijenjaju ovisno o životnim situacijama (Wright, 1978), tako se osobine ličnosti tijekom dužih vremenskih razdoblja možda mogu promijeniti i zbog okolinskog utjecaja na osobnost i zbog utjecaja osobnosti na okolinu (Asendorpf i Wilpers, 1998).

Navedena ograničenja ipak ne umanjuju važnost ovog istraživanja i dobivenih rezultata. Unatoč nekim neočekivanim rezultatima, ovo istraživanje može pružiti daljnje smjernice za buduća istraživanja u ovom području. Ovakva istraživanja osobito mogu pomoći pri osvještavanju stigme oko muških istorodnih prijateljskih dijada te posljedičnog emocionalnog suzdržavanja muškaraca. Informiranjem javnosti koje su potencijalne posljedice takvog razmišljanja i manjka bliskih veza (mentalno zdravlje i općenito blagostanje) može pomoći u odupiranju tradicionalnim rodnim ulogama i stvaranju boljih odnosa. Također, iako je na *McGillovom upitniku prijateljstva – Kvaliteta prijateljstva* dobivena tek jednofaktorska struktura, upitnik je moguće koristiti u situacijama kada je poželjno ispitati ukupnu kvalitetu prijateljstva iz funkcionalne perspektive.

6. ZAKLJUČAK

1. a) Provedbom eksploratorne faktorske analize nije dobivena očekivana struktura od šest faktora na *McGillovom upitniku prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva* (Mendelson i Aboud, 1999), već je dobivena jednofaktorska struktura, gdje jedan faktor označava kvalitetu prijateljstva.

b) Utvrđena je značajna pozitivna korelacija *McGillovog upitnika prijateljstva - Kvaliteta prijateljstva* sa *Skalom prisnosti u prijateljstvu*, što ide u prilog konvergentnoj valjanosti.

2. Utvrđene su značajne rodne razlike u kvaliteti prijateljstva i osobinama mračne trijade (narcizam, psihopatija i makijavelizam). Istorodna prijateljstva žena su kvalitetnija, dok su kod muškarca sve tri osobine mračne trijade izraženije. Nisu utvrđene statistički značajne rodne razlike u facetama emocionalne manipulacije nema.

3. Na poduzorku žena kvaliteta prijateljstva je značajno i negativno povezana s psihopatijom i makijavelizmom. Osobe s izraženijim osobinama psihopatije i makijavelizma izraženije imaju prijateljske odnose lošije kvalitete. Narcizam i facete emocionalne manipulacije nisu značajno povezane s kvalitetom prijateljstva. Faceta emocionalne manipulacije je značajno i pozitivno povezana s narcizmom i psihopatijom, ali ne i s makijavelizmom. Što su osobine narcizma i psihopatije izraženije, osoba je sklonija emocionalnoj manipulaciji. Nema značajne povezanost između ostale dvije facete emocionalne manipulacije (slabe emocionalne vještine i prikrivanje emocija) i osobina mračne trijade.

Na poduzorku muškaraca kvaliteta prijateljstva je značajno i pozitivno povezana s narcizmom. Osobe s izraženijim osobinama narcizma imaju prijateljstva bolje kvalitete. Psihopatija i makijavelizam te facete emocionalne manipulacije nisu značajno povezane s kvalitetom prijateljstva. Nema značajnih povezanosti između faceta emocionalne manipulacije i osobina mračne trijade.

4. Na poduzorku žena psihopatija je značajan negativan prediktor kvalitete prijateljstva. Osobe s izraženijim psihopatskim tendencijama imaju lošije prijateljske odnose.

Na poduzorku muškaraca narcizam je značajan pozitivan prediktor kvalitete prijateljstva. Osobe s izraženijim narcističkim tendencijama imaju kvalitetnije prijateljske odnose.

5. LITERATURA

- Abell, L., Lyons, M. i Brewer, G. (2014). The relationship between parental bonding, Machiavellianism and adult friendship quality. *Individual Differences Research*, 12 (4), 191 – 197.
- Abell, L., Brewer, G., Qualter, P. i Austin, E. (2016). Machiavellianism, emotional manipulation, and friendship functions in women's friendships. *Personality and Individual Differences*, 88, 108 – 113.
- Adams, G. i Plaut, V. C. (2003). The cultural grounding of personal relationship: Friendship in North American and West African worlds. *Personal Relationships*, 10, 333 – 347.
- Afifi, W. A. i Faulkner, S. L. (2000). On being 'just friends': The frequency and impact of sexual activity in cross-sex friendships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17 (2), 205-222
- Ali, F. i Chamorro – Premuzic, T. (2010). The dark side of love and life satisfaction: Associations with intimate relationships, psychopathy and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 48, 228 – 233.
- Allgood, S. F. (2008). The Intimate Friendship Scale: factors and association with drinking patterns among college aged friends. *Diplomski rad*. Wilmington: Department of Psychology at the University of North Carolina Wilmington.
- Arrigo, B. A. i Shipley, S. (2001). The confusion over psychopathy (I): Historical considerations. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45 (3), 325 - 344.

- Arvan, M. (2011). Bad news for conservatives? Moral judgments and the Dark Triad personality traits: A correlational study. *Neuroethics*, 6 (2): 307 - 318.
- Arvan, M. (2013). A lot more bad news for conservatives, and a little bit of bad news for liberals? Moral judgments and the Dark Triad personality traits: A follow-up study. *Neuroethics*, 6 (1), 51 - 64.
- Asendorpf, J. B. i Wilpers, S. (1998). Personality effects on social relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1531–1544.
- Asher, S. R. i Parker, J. G. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29, 611 - 621.
- Aukett, R., Ritchie, J. i Mill, K. (1988). Gender differences in friendship patterns. *Sex roles*, 9 (1 / 2), 57 – 66.
- Austin, E. J. i O'Donnell, M. M. (2013). Development and preliminary validation of a scale to assess managing the emotions of others. *Personality and Individual Differences*, 55, 834 – 839.
- Austin, E.J., Farelly, D., Black, C. i Moore, H. (2007). Emotional intelligence, Machiavellianism and emotional manipulation: Does EI have a dark side? *Personality and Individual Differences*, 43, 179 – 189.
- Baboselec-Marić, M. (2015). Zaposlenici "otrovnih" karakteristika i njihov utjecaj na organizaciju: Jesu li zločesti ili su zli? *Policija i sigurnost (Zagreb)*, 24 (3), 261-278.
- Back, M. D., Schmukle, S. C. i Egloff, B. (2010). Why are narcissists so charming at first sight? Decoding the Narcissism – popularity link at zero acquaintance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98 (1), 132 - 145.
- Bank, B. J. i Hansford, S. L. (2000). Gender and friendship: Why are men's best same-sex friendships less intimate and supportive? *Personal Relationships*, 7 (1), 63 – 78.
- Baron-Cohen, S. i Wheelwright, S. (2003). The Friendship Questionnaire: An investigation of adults with asperger syndrome or high functioning autism and normal sex differences. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33, 509 - 517.
- Berndt, J. T. (2002). Friendship quality and social development. *Current Directions in Psychological Science*, 11 (1), 7 – 10.
- Berndt, T. J. i Perry, T. B. (1986). Children's perceptions of friendships as supportive relationships. *Development Psychology*, 22 (5), 640 – 648.

- Bigelow, B. J. (1977). Children's friendship expectations: a cognitive-developmental study. *Child Development, 48*, 246 – 253.
- Bigelow, B. J. i La Gaipa, J. J. (1975). Children's written descriptions of friendship: A multidimensional analysis. *Developmental Psychology, 11* (6), 857 – 858.
- Bleske - Recheck, A., Remiker, M. W. i Baker, J. P. (2008). Narcissistic men and women think they are so hot – but they are not. *Personality and Individual Differences, 45*, 420 – 424.
- Brewer, G., Abell, L. i Lyons, M. (2014). Machiavellianism, competition and self-disclosure in friendship. *Individual Differences Research, 12* (1), 1 – 7.
- Brown, E. C. i Guy, R. F. (1983). The effects of sex and Machiavellianism on self-disclosure patterns. *Social Behavior and Personality, 11*, 93 - 96.
- Bukowski, W. M., Hoza, B. i Boivin, M. (1994). Measuring friendship quality during pre- and early adolescence: The development and psychometric properties of the Friendship Qualities Scale. *Journal of Social and Personal Relationship, 11*, 471 – 484.
- Buote, V. M., Pancer, S. M., Pratt, M. W., Adams, G., Birnie-Lefcovitch, S., Polivy, J. i Gallander Wintre, M. (2007). The importance of friends: Friendship and adjustment among 1st year university students. *Journal of Adolescent Research, 22*, 665 – 689.
- Buss, D. M. (1987). Selection, evocation, and manipulation. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*, 1214 - 1221.
- Caldwell, M. A. i Peplau, L. A. (1982). Sex differences in same-sex friendship. *Sex Roles, 8* (7), 721 – 732.
- Carbery, J. i Buhrmester, D. (1998). Friendship and need fulfilment during three phases of young adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships, 15* (3), 393 – 409.
- Chan, D. K.-S. i Cheng, G. H.-L. (2004). A comparison of offline and online friendship qualities at different stages of relationship development. *Journal of Social and Personal Relationships, 21*(3), 305 – 320.
- Cohen, S. (2004). Social Relationships and Health. *American Psychologist, 59* (8), 676 – 684.
- Costa, P. T. i McCrae, R. R. (1992). Normal personality assessment in clinical practice: The NEO personality inventory. *Psychological Assessment, 4* (1). 5 – 13.
- Demir, M. i Orthel, H. (2011). Friendship, real-ideal discrepancies, and well-being: Gender differences in college students. *Journal of Psychology, 145* (3), 173 - 193.

- Demir, M. i Özdemir, M. (2009). Friendship, need satisfaction and happiness. *Journal of Happiness Studies*, 11, 243 - 259.
- Demir, M., Orthel-Clark, H., Özdemir, M. i Özdemir, S. B. (2015). Friendship and happiness among young adults. U M. Demir (ur.), *Friendship and happiness: Across the life-span and cultures*. (str. 117 – 136). Heidelberg: Springer Netherlands.
- DePaulo, B. M i Rosenthal, R. (1979). Telling lies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1713 - 1722.
- DeScioli, P. i Kurzban, R. (2009). The alliance hypothesis for human friendship. *PLoS ONE*, 4 (6), e5802.
- Dwyer, K. M., Fredstrom, B. K., Rubin, K.H., Booth-LaForce, C., Rose-Krasnor, L. i Burgess, K. B. (2010). Attachment, Social Information Processing, and Friendship Quality of Early Adolescent Girls and Boys. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27 (1), 91 – 116.
- Elkins, L. E. i Peterson, C. (1993). Gender differences in best friendships. *Sex Roles*, 29 (7/8), 497 – 508.
- Fischer, J. L. i Narus, L. R. (1981). Sex roles and intimacy in the same sex and other sex relationship. *Psychology of Women Quarterly*, 5 (3), 444 – 455.
- Fischer, C. S. i Oliner, S. J. (1983). Research note on friendship, gender and the life cycle. *Social Forces*, 62 (1), 124 – 133.
- Furman, W. i Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, 21, 1016 - 1024.
- Furtner, M. R., Rauthmann, J. F. i Sachse, P. (2011). The self-loving self-leader: Examining associations among self-leadership and the Dark Triad. *Social Behavior and Personality*, 39, 369–380.
- Furnham, A., Richards, S., Rangel, L. i Jones, D. N. (2014). Measuring malevolence: Quantitative issues surrounding the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 67, 114 - 121.
- Gabriel, M. T., Critelli, J. W. i Ee, J. S. (1994). Narcissistic illusions in self-evaluations of attractiveness and intelligence. *Journal of Personality*, 62, 143 – 155.
- Giammarco, E. A., Atkinson, B., Baughman, H. M., Veselka, L. i Vernon, P. A. (2013). The relation between antisocial personality and the perceived ability to deceive. *Personality and Individual Differences*, 54, 246 – 250.
- Glenn, A. L., Iyer, R., Graham, J., Koleva, S. i Haidt, J. (2009). Are all types of morality compromised in psychopathy? *Journal of Personality Disorders*, 23 (4), 384 – 398.

- Grieve, R. (2011). Mirror mirror: The role of self-monitoring and sincerity in emotional manipulation. *Personality and Individual Differences*, 51 (8), 981 - 985.
- Grieve, R. i Mahar, D. P. (2010). The emotional manipulation – psychopathy nexus: relationship with emotional intelligence, alexithymia, and ethical position. *Personality and Individual Differences*, 48 (8), 954 – 950.
- Gruber, K. J. i White, J. W. (1986). Gender differences in the perceptions of self's and others' use of power strategies. *Sex Roles*, 15, 109 - 118.
- Hacker, H. M. (1981). Blabbermouths and clams: sex differences in same-sex and cross-sex dyads. *Psychology of Women Quarterly*, 5, 385 – 401.
- Hall, J. A. (2011). Sex differences in friendship expectations: A metaanalysis. *Journal of Social and Personal Relationships*, 000 (00), 1 – 25.
- Hare, R. D. (1980). A research scale for the assessment of psychopathy in criminal populations. *Personality and Individual Differences*, 1, 111 – 119.
- Hare, R. D. (1999). Psychopathy as a risk factor for violence. *Psychoatric Quarterly*, 70 (3), 1881 – 197.
- Hare, R. D. i Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, 4, 217 – 46.
- Hare, R. D., Hart, S. D. i Harpur, T. J. (1991). Psychopathy and the DSM—IV criteria for Antisocial Personality Disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 100 (3), 391 – 398.
- Harpur, T. J., Hare, R. D. i Hakstian, A. R. (1989). Two-factor conceptualization of psychopathy: Construct validity and assessment implications. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1 (1), 6 - 17.
- Hartup, W. W. (1996). The company they keep: Friendships and their developmental significance. *Child Development*, 67, 1 - 13.
- Hartup, W. W. i Stevens, N. (1997). Friendships and adaptation in the life course. *Psychological Bulletin*, 121 (3), 355 – 370.
- Hays, R. B. (1985). A longitudinal study of friendship development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 909–924.
- Hepper, E. G., Gramzow, R. H i Sedikides, C. (2010). Individual differences in self-enhancement and self-protection strategies: An integrative analysis. *Journal of Personality*, 78 (2), 781 – 814.
- Hick, B. M., Carlson, M. D., Blongen, D. M., Patrick, C. J., Iacono, W. G. i MGue, M. (2012). Psychopathic personality traits and environmental contexts: Differential

- correlates, gender differences, and genetic mediation. *Personality Disorders: Theory, Research and Treatment*, 3 (3), 209 – 227.
- Holtzman, N. S. i Strube, M. J. (2013). Above and beyond short-term mating, long-term mating is uniquely tied to human personality. *Evolutionary Psychology*, 11 (5), 1101 – 1129.
- Jakobwitz, S. i Egan, V. (2006). The dark triad and normal personality traits. *Personality and Individual Differences*, 40, 331 – 339.
- Jonason, P. K. i Krause, L. (2013). The emotional deficits associated with the Dark Triad traits: Cognitive empathy, affective empathy, and alexithymia. *Personality and Individual Differences*, 55, 532 – 537.
- Jonason, P. K. i Schmitt, D. P. (2012). What have you done for me lately? Friendship-selection in the shadow of the dark triad traits. *Evolutionary Psychology*, 10 (3), 400 - 421.
- Jonason, P. K., Slomski, S. i Partyka, J. (2012). The Dark Triad at work: How toxic employees get their way. *Personality and Individual Differences*, 52, 449 – 453.
- Jonason, P. K., Valentine, K. A., Li, N. P. i Harbeson, C. L. (2011). Mate-selection and the Dark Triad: Facilitating a short-term mating strategy and creating a volatile environment. *Personality and Individual Differences*, 51, 759 – 763.
- Jonason, P. K., Webster, G., Schmitt, D. P., Li, N. P. i Crysel, L. (2012). The antihero in popular culture: A life history theory of the Dark Triad. *Review of General Psychology*, 16, 192 – 199.
- Jones, D. C. (1991). Friendship satisfaction and gender: An examination of sex differences in contributors to friendship satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8, 167 - 185.
- Jones, D. N. i Figueredo, A. J. (2013). The core of darkness: Uncovering the heart of the Dark Triad. *European Journal of Personality*, 27, 521–531.
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2012). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 20 (10), 1 – 14.
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2010). Different provocations trigger aggression in narcissists and psychopaths. *Social Psychological and Personality Science*, 1(1), 12 – 18.
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2009). Machiavellianism. U: Leary, M. R. i Hoyle, R. H. (Ur.) *Individual differences in social behavior*. (str. 93 – 108). New York: The Guilford Press.

- Klarin, M. (2000). *Odnosi u obitelji i s vršnjacima kao prediktori različitih aspekata prilagodbe u školi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Klarin, M. Proroković, A. i Šimić Šašić, S. (2010). Doživljaj prijateljstva i njegovi ponašajni korelati u adolescenata. *Pedagoška istraživanja*, 7 (1), 7 – 22.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling: Third edition*. New York London: The Guilford Press.
- Kraljević, S. (2014). *Manifestacija Mračne trijade ličnosti u konzumaciji psihoaktivnih tvari i rizičnim seksualnim ponašanjima*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Koh, Y., Mendelson, M. J. i Rhee, U. (2003). Friendship Satisfaction in Korean and Canadian University Students. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 35 (2), 239 – 253.
- Lacković-Grgin, K. i Valčić, D. (2002.). Skala prisnosti u prijateljstvu. U: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela i Z. Penezić (ur.), *Zbirka Psihologijskih skala i upitnika* (str.79-82). Zadar, Filozofski fakultet.
- Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J. i Coleman, C. C. (1996). Friendship Quality as a Predictor of Young Children's Early School Adjustment. *Child Development*, 67 (3), 1103 – 1118.
- Lee, K. i Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and narcissism in the Five-Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences*, 38, 1571–1582.
- Lyons, M. i Aitken, S. (2010). Machiavellian friends? The role of Machiavellianism in friendship formation and maintenance. *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology*, 4, 194 - 202.
- Lyons, M., Caldwell, T. i Shultz, S. (2010). Mind-reading and manipulation – is machiavellianism related to theory of mind? *Journal of Evolutionary Psychology*, 8 (3), 261 – 274.
- McHoskey, J. W., Worzel, W. i Szyarto, C. (1998). Machiavellianism and psychopathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 192–210.
- Mendelson, M. J. i Aboud, F. E. (1999). Measuring friendship quality in late adolescents and young adults: McGill Friendship Questionnaires. *Canadian Journal of Behavioural Sciences*, 31 (2), 130 – 132.

- Mendelson, M. J. i Aboud, F. E. (2014). McGill Friendship Questionnaire - Friendship Functions. *Neobjavljeni rad*. Montreal: McGill University. Preuzeto 13.02.2018. s: <http://www.midss.org/mcgill-friendship-questionnaire-friendship-functions>
- Mendelson, M. J i Kay, A. C. (2003). Positive feelings in friendship: Does imbalance in the relationship matter? *Journal of Social and Personal Relationships*, 20 (1), 101 – 116.
- Mendelson, M. J., Aboud, F. E. i Lanthier, R. P. (1994). kindergartners' relationships with siblings, peers, and friends. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40 (3), 416 – 435.
- Miller, J. D., Lynam, D. R., Widiger, T. A. i Leukefeld, C. (2001). personality disorders as extreme variants of common personality dimensions: Can the Five-Factor Model adequately represent psychopathy? *Journal of Personality*, 69 (2), 253 – 276.
- Miller, J. D., Dir, A., Gentile, B., Wilson, L., Pryor, L. R. i Campbell, W.K. (2010). Searching for a Vulnerable Dark Triad: Comparing Factor 2 Psychopathy, Vulnerable Narcissism and Borderline Personality Disorder. *Journal of Personality*, 78 (5), 1529 – 1564.
- Mischel, W. i Ayduk, O. (2002). Self-regulation in a cognitive – affective personality system: attentional control in the service of the self. *Self and Identity*, 1 (2), 113 – 120.
- Morf, C. C. i Rhodewalt, F. (2001). Expanding the dynamic self-regulatory processing model of narcissism: Research directions for the future. *Psychological Inquiry*, 12, 243–251.
- Morgan, J. E., Gray, N. S. i Snowden, R. J. (2011) The relationship between psychopathy and impulsivity: A multi-impulsivity measurement approach. *Personality and Individual Differences*, 51, 429 – 434.
- Morry, M. M. i Kito, M. (2009). Relational-interdependent self-construal as a predictor of relationship quality: The mediating roles of one's own behaviors and perceptions of the fulfillment of friendship functions. *The Journal of Social Psychology*, 149 (3), 205 – 222.
- Mudrack, P. E. (1990). Machiavellianism and locus of control: A meta-analytic review. *Journal of Social Psychology*, 130 (1), 125 – 126.
- Nagler, U. K. J., Reiter, K. J., Furtner, M. R. i Rauthmann, J. F. (2014). Is there a “dark intelligence”? Emotional intelligence is used by dark personalities to emotionally manipulate others. *Personality and Individual Differences*, 65, 47 – 52.

- Nangle, D. W., Erdley, C. A., Newman, J. E., Mason, C. A. i Carpenter, E. M. (2003). Popularity, friendship quantity, and friendship quality: Interactive influences on children's loneliness and depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32 (4), 546 – 555.
- Newman, J. P., MacCoon, D. G., Vaughn, L. J. i Sadeh, N. (2005). Validating a distinction between primary and secondary psychopathy with measures of Gray's BIS and BAS constructs. *Journal of Abnormal Psychology*, 114 (2), 319 – 323.
- Opat, N. (2014). *Odnos osobina ličnosti i emocionalne manipulacije partnerom*. Završni rad. Zadar: Odjel za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zadru.
- Opat, N. (2017). *Taktike manipulacije u ljubavnim vezama, emocionalna inteligencija i privrženost ljubavnom partneru*. Diplomski rad. Zadar: Odjel za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zadru.
- Opat Jozić, N. i Ombla, J. (2018). Odnos emocionalne inteligencije i privrženosti romantičnom partneru s manipulativnim ponašanjem u ljubavnom odnosu. *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (2), 223 - 248.
- Paal, T. i Bereczkei, T. (2007). Adult theory of mind, cooperation, Machiavellianism: The effect of mindreading on social relations. *Personality and Individual Differences*, 43, 541 – 551.
- Paulhus, D. L. (1998). Interpersonal and intrapsychic adaptiveness of trait self-enhancement: A mixed blessing? *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1197 – 1208.
- Paulhus, D. L. i Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556 - 563.
- Raskin, R. i Hall, C. S. (1979). A Narcissistic Personality Inventory. *Psychological Reports*, 45, 590.
- Rauthmann, J. F. (2012). Towards multifaceted Machiavellianism: Content, factorial, and construct validity of a German Machiavellianism scale. *Personality and Individual Differences*, 52, 345 – 351.
- Rauthmann, J. F. i Kolar, G. P. (2012). How “dark” are the Dark Triad traits? Examining the perceived darkness of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Personality and Individual Differences*, 53, 884–889.
- Rauthmann, J. F. i Kolar, G. P. (2013). Positioning the Dark Triad in the interpersonal circumplex: The friendly-ominant narcissist, hostile-submissive Machiavellian, and

- hostile-dominant psychopath? *Personality and Individual Differences*, 54 (5), 622 – 627.
- Rauthmann, J. F. i Will, T. (2011). Proposing a multidimensional Machiavellianism conceptualization. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 39 (3), 391 – 403.
- Ray, J. V., Poythress, N. G., Weir, J. M. i Rickelm, A. (2009). Relationships between psychopathy and impulsivity in the domain of self-reported personality features. *Personality and Individual Differences*, 46, 83 – 87.
- Reisman, J. M. i Shorr, S. I. (1978). Friendship Claims and Expectations among Children and Adults. *Child Development*, 49 (3), 913 – 916.
- Robins, R. W. i Beer, J. S. (2001). Positive illusions about the self: Short-term benefits and long-term costs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 340–352.
- Salovey, P. i Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9, 185 – 211.
- Schyns, B. (2015). Dark personality in the workplace: Introduction to the special issue. *Applied Psychology: an International Review*, 64 (1), 1 – 14.
- Selfhout, M., Burk, W., Branje, S., Denissen, J., van Aken, M. i Meeus, W. (2010). Emerging late adolescent friendship networks and big five personality traits: A social network approach. *Journal of Personality*, 78 (2), 509 - 538.
- Seyfarth, R. M. i Cheney, D. L. (2012). The evolutionary origins of friendship. *Annual Review of Psychology*, 63, 153 – 177.
- Sharabany, R. (1994.). Intimate Friendship Scale: Conceptual underpinnings, psychometric properties and construct validity. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11 (3), 449 - 469.
- Sharabany, R., Gershoni, R. i Hofman, J. E. (1981). Girlfriend, boyfriend: Age and sex differences in intimate friendship. *Developmental Psychology*, 17 (6), 800 - 808.
- Simel, S., Špoljarić, I. i Buljubašić Kuzmanović, V. (2010). Odnos između popularnosti i prijateljstva. *Život i škola*, 23 (56), 91 – 108.
- Suh, E. J., Moskowitz, D. S., Fournier, M. A. i Zuroff, D. C. (2004). Gender and relationships: Influences on agentic and communal behaviors. *Personal Relationships*, 11, 41 – 59.
- Taylor, S. E. i Armor, D. A. (1996). Positive illusions and coping with adversity. *Journal of Personality*, 64, 873 – 898.

- Teplin, L. A., Abram, K. M., McClelland, G. M., Dulcan, M. K., Mericle, A. A. (2002). Psychiatric disorders in youth in juvenile detention. *Archives of General Psychiatry*, 59, 1133 – 1143.
- Tesch, S. A. (1983). Review of friendship development across the life span. *Human Development*, 26, 266 – 276.
- Vazire, S. i Funder, D. C. (2006). Impulsivity and the self-defeating behavior of narcissists. *Personality and Social Psychology Review*, 10 (2), 154 – 165.
- van Honk, J. i Schutter, D. J. L. G. (2006). Unmasking feigned sanity: A neurobiological model of emotion processing in primary psychopathy. *Cognitive Neuropsychiatry*, 11, 285 - 306.
- Wai, M. i Tiliopoulos, N. (2012). The affective and cognitive empathic nature of the dark triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 52, 794 – 799.
- Wastell, C. i Booth, A. (2003). Machiavellianism: An alexithymic perspective. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22 (6), 730 – 744.
- Williams, D. G. (1985). Gender, masculinity – femininity and emotional intimacy in same-sex friendship. *Sex roles*, 12, 587 – 600.
- Wilson, D. L., Frick, P. J. i Clements, C. B. (1999). Gender, somatization, and psychopathic traits in a college sample. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 21 (3), 221 – 235.
- Wilson, D. S., Near, D. i Miller, R. R. (1996). Machiavellianism: a synthesis of the evolutionary and psychological literatures. *Psychological Bulletin*, 119 (2), 285 – 299.
- Wright, P. H. (1969). A model and a technique for studies of friendship. *Journal of Experimental Social Psychology*, 5 (3), 295 – 309.
- Wright, P. H. (1978). Toward a theory of friendship based on a conception of self. *Human Communication Research*, 4 (3), 196 – 207.
- Wright, P. H. (1988). Interpreting research on gender differences in friendship: A case for moderation and a plea for caution. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 367 - 373.
- Wright, P. H. (1997). A bare-bones guide to the Acquaintance Description Form – F2. Preuzeto s: www.paulwright.com/paulwright/docs/ADF-F2.doc
- Wright, P. H. i Scanlon, M. B. (1991). Gender role orientations and friendship: Some attenuation, but gender differences abound. *Sex Roles*, 24, 551-566.

- Zagon, I. K. i Jackson, H. J. (1994). Construct validity of a psychopathy measure. *Personality and Individual Differences, 17* (1), 125 – 135.
- Zeigler-Hill, V. i Marcus, D. K. (2016). *The dark side of personality: Science and practice in social, personality, and clinical psychology*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Zhang, J., Norvilitis, J. M i Jin, S. (2001). Measuring gender orientation with the Bem Sex Role Inventory in Chinese culture. *Sex roles, 44* (3/4), 237 – 251.
- Zhou, H., Li, Y., Zhang, B. i Zeng, M. (2012). The relationship between narcissism and friendship qualities in adolescents: Gender as a moderator. *Sex Roles, 67*, 452 – 462.